

u redarstvenom pritvoru.³³⁴ Posve je jasno da mu se to dogodilo samo zato što je postao politički, socijalno pa i nacionalno nepodoban. Tako se u tisku pojavila vijest kako je preslušan zbog denuncijantske afere sa zagrebačkim kazinom,³³⁵ a pojavio se i članak naslovljen „Iz tajnog arhiva“ o tome kako je Rauch na početku rata vojnom komandantu u Zagrebu, generalu Scheureu, sugerirao da bi trebalo uhititi niz hrvatskih javnih djelatnika.³³⁶ Ubrzo je tisak izvijestio kako je Rauch zadržan ne zbog afere s Kazinom nego zbog općenitoga političkog djelovanja na štetu Hrvatske.³³⁷ Budući da je takva optužba bila vrlo teško sudski dokaziva, Rauch je ubrzo pušten. Napad zelenoga kadra na Martijanec 3. studenog te pritvaranje intimidirali su Pavla Raucha koji se povukao što dalje od žiže zbivanja u Primorje te su učinili od njega ogorčena čovjeka, svjesna neuspjeha svoje misije da osvijetla politički obraz obitelji i riješi teret političke djelatnosti svojega oca.

5. GOSPODARSKA PODLOGA

Kako i doliči velikašima Rauchovi raspolažu u 18. i 19. stoljeću znatnim posjedima uglavnom u Zagorju, Prigorju i Podravini kao i nekretninama u Zagrebu. Politički uspon Adama Daniela, Ivana i Pavla rezultirao je i stjecanjem solidne ekonomske podloge koju su njihovi nasljednici uspješno proširivali. Rauchovi su pripadali velikašima koji su uspjeli zadržati svoje posjede nakon sloma Monarhije, a dijelom čak i do kraja Drugoga svjetskog rata prošavši tako vertikalno od feudalizma do modernoga građanskog društva i konačno do uspostave komunističkoga režima. Premda je već ukidanje feudalnih odnosa 1848. i posljedični proces zemljišnog rasterećenja za zemljoposjedničko plemstvo značio težak udarac, Rauchovi su, mada zaduženi, tu krizu manje-više uspjeli savladavati pod vodstvom Levina i Đure Raucha. Nakon Levinove smrti vidi se jasna silazna tendencija, uglavnom uvjetovana općim okolnostima u kojima je ekonomija plemićkih imanja postajala sve zahtjevnijim poduhvatom izloženom nizu teškoća. Međutim, toj silaznoj putanji je doprinijelo i nekoliko specifičnih okolnosti, poput nezanimanja Levinova nasljednika Geze za gospodarstvo te spremnosti njegovih nasljednika za prodaju nasljeđa.

Nakon svojega dolaska u Hrvatsku Rauchovi su imanja stjecali na različite načine: ženidbama, kupnjom, polunasilnim zaposjedanjem pa čak i dobitkom na kartama uspjevši postati posjedničkim plemstvom sa svim pripadajućim regalnim pravima. Značajnije širenje posjeda zbiva se krajem 17. i početkom 18. stoljeća kada Adam Daniel ženidbom s Anom Helenom Gothal dobiva Lužnicu, Stari Dvor, Botinec, Rakitje i Jakovlje. Na imanjima ima dug od 13.200 forinti, vodi parnicu s Patačićima i Gothalima, a mora isplatiti brata Žigmunda i ostale članove porodice pa novce posuđuje i od majke. Parniči se i s Vojkovićima, nagodbom im ustupa Raki-

³³⁴ *Jutarnji list*, 28. XI. 1918.; *Novosti* od 28. XI. 1918. su vijest o uhićenju stavile kao glavni naslov. Nakon dva dana zbog istoga je razloga preslušan i zadržan u pritvoru Milan Accurti. Zlatko Matijević, Istraživačke dopune o pobuni 5. prosinca 1918. godine, u: *Godina 1918.*, 143; Kolar, *Skrivene biografije*, 173; Iso Kršnjavi, *Zapisci*, sv. 2, 816.

³³⁵ Tj. za denuncijacije „narodnih ljudi“ okupljenih u narodnome kazinu.

³³⁶ *Jutarnji list*, 7. XII. 1918. Poimence se navode Lorković, V. Wilder, T. Schlegel, Đalski, P. Magdić, kanonik Broz iz Ogulina, Mažuranić iz Novoga te zemunski načelnik Marković koji ima rođaka ruskoga generala. Istovjetan članak donijele su i *Novosti*.

³³⁷ *Novosti*, 1. XII. 1918.

tje, a dobiva za to Lužnicu, Stari Dvor i Botinec.³³⁸ Novim ženidbama Adam Daniel stekao je Stubicu (koju često nazivaju Oroslavljem) te kuće u Zagrebu i Varaždinu.

Zbog stubičkoga posjeda došlo je do sukoba između Adama Daniela i njegove treće žene te sina Ivana. Naime, supružnici Rauch su 1723. Ivanu predali navedeno imanje kako bi se učio gospodarstvu, ali uz uvjet da ga vrati maćehi nakon očeve smrti. Ivan je to odbio jer bi se time odrekao imovine koju mu je pripadala po majci. Tijekom spora Adam Daniel je tvrdio da su imanja njegove prve žene zadužena i da je nakon parbenih troškova i isplate dugova morao dati svoj novac. Ivan je navodio da mu otac ugrožava majčino nasljedstvo jer loše gospodari imanjem u nastojanju da što više iz njega dobije kako bi materijalno osigurao svoju treću ženu. Nagodbom iz 1724. Lužnica, Stari Dvor i Botinec pripali su Adamu Danielu za njegova života, a nakon njegove smrti Ivanu s obvezom isplate 5.000 forinti maćehi bude li imala djece, a 4.000 bude li ostala bez njih. Ivan je odmah dobio Jakovlje.³³⁹ Time međusobno parničenje u ovoj generaciji Rauchovih nije prestalo. Dugotrajan spor nastao je zbog podjele imanja iz 1731. između Ivana i njegove sestre Katarine kojom je ona dobila samo Botinec, a brat Lužnicu, Jakovlje i Stari Dvor. Spor je trajao do kraja 18. stoljeća.³⁴⁰

Premda se često navodi kako je Martijanec stečen isključivo nasilnim putem nakon izumrća zadnjega muškog Patačića, postoji dokumentacija iz koje proizlazi da su još 12. travnja 1746. Ivan Rauch i njegova sestra Katarina uvedeni u taj posjed³⁴¹ te da im je Ivan Patačić 1767. oporukom dao 2/6 Martijanca te selo Gorichko, nekad posjed Ljudevita Patačića.³⁴² U 18. stoljeću Rauchovi tako već imaju vrlo solidnu gospodarsku bazu. Ivanov sin Pavao stekao je Gračec kupivši ga od majčine obitelji Ilijašića, a dočekao je i kraj spora oko podjele imanja njegova oca Ivana i sestre mu Katarine. Pavao je tako postao potvrđenim vlastelinom Lužnice koja je sve do 1925. bila središnjim posjedom i sjedištem glave toga plemićkog roda.

Osim dosad navedenih posjeda Rauchovi imaju još Vrbanovec, Šišljavić³⁴³ te kuće u Zagrebu, palaču na Markovu trgu 2 (na uglu Markova trga, Markove i Kapucinske ulice) koju je Ivan kupio od Erdödyja. Daniel II. vjerojatno je zaposeo Martijanec onemogućivši Komoru da ga preuzme. Nakon smrti Bartola (1817.) i Eleonore Patačić (1834.) fisk je polagao pravo na dobra Vrbovec i Rakovec, ali također izgleda i na Martijanec pa je udovica Elizabeta Rauch u ime svoja tri sina tvrdila da je to dobro nasljeđe njezina supruga. U Muzeju grada Varaždina sačuvana je mapa od 9. IX. 1834. s nacrtom teritorija između gospodstva Martijanec i Čakovca, ali među pot-

³³⁸ HDA, OF Josipović-Vojković, k. 9 kopija carske darovnice Danielu Rauchu i Ani Gothal za Rakitje, Sušnje i Batinu iz 1693., te spor istih 1699. s Josipom Vojkovićem zbog Rakitja. U k. 42 su prijepisi dokumenata o parnici Daniela kao opunomoćenika Ane s Vojkovićima zbog Lužnice, Rakitja i Batine 1721. godine.

³³⁹ HDA, Mape hrvatskog plemstva, Rauch.

³⁴⁰ HDA, OF Rauch. k.1, presuda Banskoga stola od 23. I. 1792.

³⁴¹ DAZG, OF Rauch, br. 19, k. 3.

³⁴² Isto, br. 3. Posrijedi je bilo rješavanje nasljeđa Gothalovih pa su se u Slanju 1746. sastali njihovi nasljednici po ženskoj liniji dogovorivši se da do daljnjega Patačići vode Martijanec.

U svakom slučaju, Eleonora Patačić je osnovala zakladu za martijanečke, kalničke, guščerovačke i vidovečke kmetove.

³⁴³ Zbog Šišljavića su se vodili sporovi između Pavla Raucha i kmetova Šišljavića još kasnih 1760-ih godina. Vlastelin se tužio da su kmetovi neposlušni i da previše iskorištavaju šume, pa se izravno obratio vladaru 30. X. 1793. DAZG, OF Rauch, k. 3, presuda Banskoga stola iz 15. IV. 1768. i Pavlovo pismo vladaru.

pisnicima nema nikog od Rauchovih.³⁴⁴ Taktika kombinacije nasilja i pozivanja na pravo urodila je na kraju plodom pa je nakon parnice Martijanec postao dobrom Rauchovih. Daniel je umro 1831. ostavivši iza seba dva maloljetna sina pa je imanjima upravljala njegova udovica Elizabeta. Levin i Đuro Rauch stasali su 1840-ih godina i preuzeli svoja imanja; Levin je rezidirao u Lužnici, a Đuro u Martijancu. Zanimljivo je da je Levin u Lužnici iako je Đuro stariji sin, a da najstariji sin Aleksandar nije preuzeo nijedno imanje. Ubrzo su se kao još relativno mladi gospodari susreli s ogromnim problemom – rastakanjem feudalnih odnosa. Kao istaknuti mađaroni postali su politički nepodobni, a zbog nezadovoljstva seljaka Levin je morao napustiti svoj posjed spašavajući vlastitu glavu. Može se pretpostaviti da je sve do njihova povratka 1849. godine situacija na imanjima bila nesređena jer njihovi upravitelji u tom razdoblju tranzicije i nesigurnosti nisu mogli čvrstom rukom voditi posjede.³⁴⁵ Druga teškoća odnosila se na zemljišno rasterećenje. Poput ostalih vlastelina i Rauchovi su ostali bez selišnih zemalja³⁴⁶ koje su postale vlasništvo kmetova koji su ih dotad obrađivali, no odšteta nije došla u obliku kapitala koji bi se mogao uložiti u neki privredni pothvat ili osuvremenjivanje poljoprivredne proizvodnje, nego u obliku državnih obveznica čija će se naplata dugo protezati.³⁴⁷ Levin Rauch stekao je 1855. i 1856. pravo na ukupnu odštetu za urbarijalna prava u iznosu od 55.275 forinti u hrvatsko-slavonskim zemljišnim rasteretnicama, a Đuro na 40.378 forinti.³⁴⁸

Vlastelini su ostali i bez radne snage za obradu alodijalnih posjeda jer je ukinuta tlaka, a bivši kmetovi nisu htjeli ni za novac obrađivati zemlju. Veliku teškoću predstavljalo je pitanje izvanselišnih zemalja (pašnjaka, šuma i sl.) koje su bivši podanici i gospodari zajednički koristili jer glede njihova rasterećenja vlasti nisu dugo imale niti rješenje na papiru a nekmoli u praksi. Tek je za neoapsolutizma rješenje postulirano patentima iz 1853. i 1857. Prvi je patent uvelike pogodio bivšim feudalnim gospodarima i uopće nije sustavno riješio pitanje izvanselišnih zemalja. Seljacima je doduše omogućavao da ih otkupe, ali su dotad morali plaćati sve stare daće, a zemljoposjednicima je omogućio ponovni otkup vinograda.³⁴⁹

³⁴⁴ Mappa metalum ductum inter dominia Csakatornya...et Martianecz, GMV, PO 3482. U svakom slučaju, Eleonora Patačić je osnovala zakladu za martijanečke, kalničke, guščerovačke i vidovečke kmetove.

³⁴⁵ Tako je 1849. F. Kellemen, odvjetnik Rauchovih, tužio u Levinovo ime seljaka Jurja Gergasa iz Brdovca zbog počinjene štete.

³⁴⁶ Feudalna imanja dijele se na vlastelinov posjed alodij ili dominikal (alodium, terra dominicata), rustikal, tj. selišta dana na obradu podanicima te izvanselišne, neurbarijalne zemlje koje zajednički koriste feudanci i podanici. Selišta (sesije) u civilnoj Hrvatskoj iznose, osim okućnice, 24 jutara oranica te 8 kosaca livada. Kosac livade daje jedna kola napunjena sijemom i iznosi oko 800-1200 čhv. O ekonomici feudalnih imanja v. J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj, Zagreb, 1980.; I. Karaman, Ekonomika kasnofeudalnih (plemičkih, crkvenih, državnih) vlastelinštava, u: Privredni život banske Hrvatske, 155-210.

³⁴⁷ Urbarijalnu odštetu zatražilo je 843 posjednika, od toga 710 svjetovnih feudalaca. Čak 94 % prijavitelja odštete imalo je imanja u civilnoj Hrvatskoj. Š. Popović, Seljaštvo na vlastelinštvima Hrvatske 1848., Zagreb, 1993., 99.

³⁴⁸ Odštete su obuhvaćale dobra Šenkovec, Lužnica, Pušća i Vukšinec za Levina te Martijanec i Vrbanovec za Đuru. Najveće odštete odnosile su se na Martijanec (39.350 for. za 98 i 3/8 selišta te naknadno 1028 for. za 4 4/8 selišta Martijanca i Vrbanovca) i Lužnicu (34.975 forinti za 85 2/8 selišta). HDA, RO Rudolfa Horvata, br. 3.2.5.3., k. 2.

³⁴⁹ Hrvatski je sabor 1866. poništio ponovni otkup i ukinuo gornicu, ali vladar nije sankcionirao taj zaključak.

Tek je drugim patentom iz 1857. regulirano pitanje pašnjaka i šuma. Pašnjačka prava mogla su se urediti jedino provođenjem segregacije, a šumska ili segregacijom ili tako da sve šume ostanu vlastelinu, ali da seljacima pripadne pravo drvenja, ispaše, žirenja i lova u zajedničkim šumama te pravo služnosti vlastelinskih šuma, ali uz novčanu ili radnu naknadu. U Banskoj Hrvatskoj u praksi se provodila segregacija određena prema veličini selišta pa su na selu tako nastale urbarske zemljišne zajednice.³⁵⁰ Premda na papiru patent nije bio za seljake nepovoljan, u praksi se komasacija i segregacija vršila u korist vlastelina koji su u pravilu dobivali kvalitetnije i bliže šume.³⁵¹ Međutim, ni nakon 1857. situacija između bivših feudala i seljaka neće se poboljšati. Zemljišno rasterećenje neće do kraja biti riješeno još desetljećima pa je 1876. uvedeno obavezno rasterećenje izvanselišnih, gornih, činženih i krčevinskih zemalja, a 1891. konvertiran je dug izdavanjem novih državnih obveznica na rok od 68 godina.³⁵² Obavezno je rasterećenje teklo izuzetno sporo pa je početkom 20. stoljeća bilo oko 130.000 neotkupljenih čestica. Situacija je i za zemljoposjednike bila teška, a 1873. počinje europska agrarna kriza koja će trajati sve do 1895. Posljedični pad cijena poljoprivrednih proizvoda pogađa veleposjednike jer su upravo oni više od seljaka uključeni u tržište. Oskudica novca, zaduživanja, pad zemljišne rente, osiromašivanje i iseljavanje seljaka teško će pogoditi pogotovo rascjepkane posjede civilne Hrvatske. Sve više zemljoposjeda zaduženo je, na njima se vrši parcelacija, a dio ih propada pa je trgovina zemljom sve učestalija, a mnogi novi vlasnici pripadnici su bogatoga građanstva.

U novonastaloj situaciji Đuro i Levin nastojali su zadržati što god su mogli pozivajući se, ako je trebalo, i na načela jednakopravnosti do kojih nisu prije nimalo držali. Taj su argument Rauchovi, kao vlasnici mitnice kod Vrbanovca, upotrijebili u nastojanju da im maltarinu plaćaju i građani Varaždina koji su te obveze do 1848. bili oslobođeni.³⁵³ Đuro je nakon 1848. od seljaka tražio zaostalu gornicu i otkup gornih zemalja, kao i da mu se prizna vlasništvo nad zemljama što su seljaci dobili od Patačića bez obveza. Levin je na razne načine nastojao sudjelovati u upravi barem na lokalnoj razini, no zbog njegova mađaronstva, ali i notorne surovosti spram nekadašnjih podložnika njegovi su pokušaji bili neuspješni. Godine 1851. u Banskoj se Hrvatskoj uvodi privremeni općinski red kojim je trebao početi preustroj općina sa stanovitom samoupravom kako je postulirano u Oktroiranom ustavu od 4. ožujka 1849. Stoga su seoske općine dobile kompetencije tzv. „prenesenog djelokruga“ – obavljanja poslova za potrebe podžupanija. Zbog uštede i nepismenosti seljaka više nekadašnjih sudčija tvorilo bi veliku općinu. U nedostatku pismenoga i obrazovanog kadra čak su se i neki bivši feudanci pojavili kao kandidati za lokalne dužnosnike i u pravilu dobivali potvrdu bana. Sam Jelačić tako je bio imenovan za načelnika općine Brdovec, a za njegova zamjenika Levin Rauch. No Rauchovo je imenovanje spriječio ministar unutrašnjih poslova Alexander von Bach navodeći dva razloga – Rauchovo bijesno mađaronstvo i brutalnost prema podanicima.³⁵⁴

³⁵⁰ Nova legislativa o zemljišnim zajednicama donijet će se tek 1894. Z. Šimončić–Bobetko, *Mijena strukture podiobe zemljišnih gospodarstava u Hrvatskoj 1895.-1931.*, PP 12, 1993., 245.

³⁵¹ M. Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985., 155-228; D. Pavličević, *Seljačke bune i nemiri u središnjoj Hrvatskoj šezdesetih godina 19. stoljeća*, HZ 33-34, 1980.-81., 17-18; Zdenka Šimončić–Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, priredila Mira Kolar, sv. 1-2, Zagreb, 1997.; *Ista*, *Mijena strukture*, 229-279.

³⁵² Z. Šimončić–Bobetko, *Agrarna reforma*, sv. 1, 25.

³⁵³ M. Gross, *Počeci*, 138.

³⁵⁴ M. Gross, *Počeci*, 93.

Ionako je doskora došlo do novoga preustroja općina na temelju organskih načela uz Silvestarski patent 1851. Značilo je to diferencijaciju gradskih i selskih općina, izdvajanje nekadašnjih velikih gospoštija iz općina i njihovu direktnu podložnost kotarskome nadzoru. Nadalje, dokinuta je samouprava općina, a novi općinski red jamčio je velik utjecaj zemljoposjednicima s najviše zemlje i s najvećim plaćenim porezom. U tom novom centraliziranom sustavu općinama je oduzet preneseni djelokrug čime su *de facto* kotari postali najniže upravne jedinice. K tome ukinuta je i javnost rasprava općinskih vijeća. Do nove reorganizacije došlo je pred sam kraj neoapsolutističkoga režima. Imenovano je povjerenstvo zaduženo da sastavi prijedlog novoga općinskog reda na temelju zakona od 24. travnja 1859. Znakovito je da se u novoj političkoj konstelaciji u kojoj je neoapsolutistički režim bio uzdrman sve više aktiviraju bivši feudalci. U navedenome povjerenstvu na čelu s namjesnikom Coroninijem od 20 članova sedmorica su bili vlastelini, a jedan je od njih i Levin Rauch. Stoga ne čudi kako su upravo veći posjednici došli s prijedlogom da se stvore zasebne općine za vlastelu.³⁵⁵ Ipak, općinski red iz 1851. ostao je na snazi sve do početka 1861. godine.

Premda tijekom 1850-ih političke akcije Rauchovih nisu dobro kotirale, Levin je u navedenome razdoblju uspio proširiti posjede ženidbom s Antonijom Sermage. Antonija je potjecala iz ugledne velikaške porodice, ali je stjecajem okolnosti bila baštinicom i nemaloga dijela nasljeđa biskupa M. Vrhovca. Naime, njezina je majka Ana rođ. Novosel bila biskupova nećakinja te je naslijedila dio njegove osobne imovine, a kao udovica s četiri kćeri, raspoložuci i imovinom preminuloga supruga, svojim je univerzalnom nasljednicama proglasila tri kćeri (Antoniju, Ivanu ud. Ožegović i Alojziju/Lujzu).³⁵⁶ Nadalje, Antonija je zajedno sa sestrom Ivanom bila i univerzalnom nasljednicom svoje neudane sestre Lujze dobivši nekretnine u Zagrebu u vrijednosti od 25.312,00 forinti (ograničene fideikomisarnom substitucijom nakon njezine smrti u korist njezinih kćeri) te dug donjovidovečke općine od 4.200 forinta. Budući da je uredba zagrebačke kuće procijenjena na 354,45 for., vrijednost njezinoga dijela nasljeđa nakon sestre iznosio je 29.866,45 forinta. Antonija je tako Rauchovima donijela znatne posjede u Zagorju – vlastelinstvo Stubički Golubovec i Stubičke toplice, kuću u Opatičkoj 14,³⁵⁷ nekoliko zemljišta u Zagrebu i skladište u Sisku. Iz kodicila oporuke Levina Raucha razvidno je da palača u tadašnjoj Kapucinskoj ulici nije bila u njegovome, nego u ženinom vlasništvu. U svakom slučaju, palača je od 1870. godine od Kulmerovih prešla Rauchovima. Levin Rauch je tijekom 1850-ih imao i kuću na uglu Kapucinske ulice i trga te Sjemenišne i Vijećničke ulice (danas Markovićeve trg 3), ali već 1862. nije više zabilježen kao njezin vlasnik.³⁵⁸ Također je početkom 1860-ih vlasnik kuće na uglu Frankopanske i Dalmatinske, no 1878. ta nekretnina više nije bila njegova. Osim navedenih kuća Levin je bio vlasnik zemljišta na Kamenitome stolu i Kustošaku (Gračanska 14)³⁵⁹ dobivenih također

³⁵⁵ M. Gross, Počeci, 95.

³⁵⁶ Njezina oporuka i kodicil, kao i onaj njezine kćeri Lujze, objavljeni su u ovom izdanju. Anina je imovina bila znatna, u novčanicama je ostavila 97.111 for., 70 novč., više dukata, talira, kovanoga novca, 52 komada dragocjenosti, zemljišnorasteretnih obveznica u vrijednosti 235.000 f. te više privatnih obveznica ukupno 35 osoba. Popis imovine sačinjen je neposredno nakon njezine smrti. DAZG, OF Jelačić, br. 336, k. 7.

³⁵⁷ Kuću su zapravo dobile njezine tri kćeri, a prodana je 30. VII. 1913. za 46.353 K u jednoj 1/3. DAZG, OF Jelačić br. 2547.

³⁵⁸ L. Dobronić, Stare numeracije, 34.

³⁵⁹ L. Dobronić, Stare numeracije, 114 i 194.

preko Antonije Sermage. Levin je ponešto stekao i sam, bez supruge - kuriju u Pušći³⁶⁰ koju je dobio na kartama 1850. godine od stanovitoga Lučića. Godine 1869. je od Kulmerovih kupio slavetičko imanje.

U Levinovo vrijeme zemljoposjedi Rauchovih su dakle bili na vrhuncu obuhvaćajući sljedeće cjeline – Martijanec, koji je vodio njegov brat Đuro, Lužnicu, zagorska dobra (Vukšinec, Andraševac, Dobri Zdenci, Karivaroš, Stari Dvori, dio posjeda u Gornjoj Stubici), Šišljavić, Slavetić te šumski posjed (Kupinec, Zdenčina, Donja Kupčina). Svi navedeni posjedi bili su vrlo rascjepkani, osobito zagorska dobra. Rascjepkanost na manja imanja nije specifična, nego se uklapa u značaj vlastelinstava na području civilne Hrvatske, u kojima, za razliku od slavonskih veleposjeda, imanje nije činilo jednu cjelinu, nego se sastojalo od više manjih. Premda je ogromnu većinu svojih posjeda naslijedio ili stekao ženidbom, Levin je bio vješt gospodar koji se uvelike trudio unaprijediti svoje posjede, a napose je ulagao u Lužnicu i Stubički Golubovec. Lužnica je bila središnji posjed Rauchovih, sastojala se od čestica u općinama Brdovec, Zaprešić, Kupljenovo, Laduč, Kraj, Podgorje, Donja Bistra, Gornji i Donji Stenjevec, Kerestinec, Štrmec, Domaslovec, Klokočevac, Slani Potok te u plemićkim dobrima Pušća u istoimenoj općini te Kupljenovo u općini Kupljenovo, Pušća i Jakovlje. I sam najuži posjed u brdovečkome kraju bio je raspršen pa su Levinove poljoprivredne površine prevladavale u Javorju, šume u Mačkovcu, vinogradi u Dolecu, ali s time što je svugdje bilo i drugih vlasnika. Već je spomenuto da je u Lužnici bila 1840-ih pokrenuta proizvodnja cigareta³⁶¹, a postojali su i mlin te ciglana³⁶².

Lužnički je posjed iznosio 1891. godine 6502 jutara od čega 2257 jutara oranica, 2095 šuma, 1118 livada, 378 vinograda i 283 pašnjaka,³⁶³ a nakon Levinove smrti procijenjen je na 438.521 for. i 60 novčića. I na ovome posjedu važno je bilo vinogradarstvo što se vidjelo iz izlaganja 7-8000 akova bijeloga vina iz 1856. godine na Gospodarskoj izložbi 1864., ali i po tome što je nakon njegove smrti na ovome posjedu bilo zaliha vina u vrijednosti 25.616 for. i 60 novčića, a plodina tek u vrijednosti od 1.922 for. i 60 novčića.³⁶⁴ No vinogradarstvo u Lužnici je već 1880-ih bilo u teškome položaju jer se upravo u brdovečkom kraju među prvima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pojavila filoksera (trсни ušenac) zbog toga što je jedan od vlastelina sadio zaraženu lozu iz Francuske. Filoksera je bila samo zadnja u nizu nametnika koji su zadavali glavobolje posjednicima jer se već od 1845. javlja pepelnica, a 1878. i peronospora.³⁶⁵

³⁶⁰ Godine 1852. pokreće parnicu protiv prava seljaka na ispašu u Pušći koju je izgubio nakon 20 godina. S. Laljak, Rauchov dvor u Gornjoj Pušći, 96-99.

³⁶¹ Na Gospodarskoj izložbi 1864. izložio je 200 smotaka cigareta proizvedenih 1845.-46. S. Laljak, Gospodarska izložba 1864. Izlagači s našega područja, ZG 14, 2004., 485-491.

³⁶² Oboje je navedeno u katastru iz 1862. Mlin se nalazio u Šibicama kbr. 25, a u Velikome Vrhu bila je jama za iskop ilovače i ciglana. M. Slukan Altić, Brdovečki kraj u katastarskim izvorima 1862. godine, ZG 1999., 107-116.

³⁶³ Janko Ibler, Gospodarsko-šumarska izložba Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva 1891. godine, Zagreb, 1892., 11.

³⁶⁴ DAZG, OF Jelačić, ad 428, Uručbena isprava Sudbenog stola u Zagrebu 22. II. 1892.

³⁶⁵ Već 1880. Ugarski je sabor postao potpisnikom Bernske konvencije iz 1878. usmjerene sanaciji zaraženih vinograda. Filoksera se ubrzo proširila pa je već 1882. Zemaljska vlada poslala stručnjake da na terenu pregledaju vinograde. Osim izvještaja napravljena je i karta s ucrtanim oštećenim vinogradima u Kraju, Laduču i Pušći. HDA, UOZV sv. 8-3, br. 1849/1881. i 4356/1882., k. 655.

Zanimljivo je da je Levin još kasnih 1880-ih godina kupovao zemljišta kraj lužničkoga posjeda.³⁶⁶

Neposredno nakon Levinove smrti Geza i Pavao sudjeluju na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1891. gdje je Geza bio predsjednik Odsjeka za poljoprivredne proizvode, a uredio je vrlo lijepi štand na kojem je izlagao proizvode Lužnice. Pavao je pak bio porotnik za poljoprivredne proizvode i strojeve.³⁶⁷ Geza je za proizvode Lužnice bio i nagrađen. Tada je lužnički zemljoposjed ocijenjen kao dobro vođen. Glavni proizvodi bili su žitarice, vino i krmno bilje, a na posjedu se vršila i prerada sirovina pa se dobivalo brašno i konjak, a postojala je i ciglana. Važno je bilo i iskorištavanje šuma. Također se pažnja pridavala stočarstvu, a mliječni se proizvodi uspješno plasiraju na obližnje zagrebačko tržište. Međutim, usprkos pohvalnim tonovima ocijenjeno je kako je velika teškoća usitnjenost posjeda na više od 4000 katastarskih čestica pa je kao rješenje predložena komasacija.³⁶⁸

Levin se bio posvetio i uređenju Golubovca. Nakon potresa 1880. obnovio je dvorac i potrudio se oko unaprijeđenja poljoprivrede. Koristi tehničke izume i angažira stručnjake iz Italije i Francuske, a strojeve kupuje u Njemačkoj i Engleskoj. Zatvoren je ribnjak M. Vrhovca, ali su uređena dva nova. Levin je dao urediti majur Donji Golubovec, proširiti njegovu staru kuriju, sagraditi veliku gospodarsku zgradu za plodine te izduženu prizemnicu za izradu štapova od kestenovine. Uredio je novi kuhinjski vrt, pčelinjake, kokošinje, staklenike, prešnicu i ledenicu. U gospodarskomu pogledu najveća vrijednost golubovečkoga imanja bile su šume hrasta i kestena te vinogradi na Kamenjaku i Hižakovcu. Levin je za sadnju sortnoga vina doveo francuske stručnjake. Upravo će iskorištavanje šuma te proizvodnja kvalitetnoga vina održati Golubovec sve do kraja Drugoga svjetskog rata. Levin je iskoristio i svoj banski položaj kako bi dao urediti Stubičke toplice o vladinu trošku.³⁶⁹ Toplice su od 1860. bile vlasništvo njegove supruge Antonije, ali je nakon očeve smrti brigu o njima vodio Geza za čijeg su doba one bile popularno odredište liječenja, ali i zabave. Proširene su u istočnom dijelu, uređen je perivoj koji je dobio romantičarsko–historičistička obilježja, preuređena je i dograđena švicarska kuća i nove blatne kupelji sjeverno od stare Dijanine kupelji prepoznatljive po osmerokutnome paviljonu. Još i prije izgradnje željezničke pruge 1916. godine toplice su nudile gostima vlastiti prijevoz automobilom od Zaboka, a tiskan je i turistički vodič 1914. godine.³⁷⁰ Ulaganja su od 1892. do 1908. bila izuzetno velika i iznosila su, prema Gezinim tvrdnjama potkrijepljenima računima, oko 178.000 kruna kojoj sumi treba pridodati 290.000 kruna što je vrijednost zemljišnih čestica izdvojenih iz vlastelinstva Golubovec i pripojenih toplicama.³⁷¹ U tu svotu nisu uračunati unu-

³⁶⁶ NAZ, NDS br. 1963/1895. Levin je 1887. kupio tri čestice oranica i šuma iz brdovečke župne nadarbine po cijeni od 175 forinta za katastralnu ral (1600 čhv) ukupnoga iznosa od 3.551 for. i 70 novčića. Platilo je odmah 551 for. i 70 novč., a ostatak od 3.000 bio je zajam na koji je plaćao 6 % kamata.

³⁶⁷ Stjepan Ugarković, *Izložbeni katalog Gospodarsko–šumarske izložbe Hrvatsko–slavonsko-gospodarskog društva 1891. godine*, Zagreb, 1891., 295, 315.

³⁶⁸ J. Ibler, *Gospodarsko–šumarska izložba*, 86–89; M. Kolar, *Šumarsko–gospodarska izložba 1891. godine*, ZG 2007., 164–165.

³⁶⁹ Vlatka Filipčić Maligec, *Povijest Stubice od 17. do sredine 19. stoljeća*, u: *Osam stoljeća Stubice*, 87.

³⁷⁰ Biserka Dumbović-Bilušić - Viki Jakaša Borić, *Razvoj kupališnoga kompleksa u Stubičkim Toplicama*, u: isto, 138–147.

³⁷¹ Priložen je troškovnik I. Fischera na 178.738 kruna što obuhvaća i radove A. Maruzzija (uvođitelja vodovoda i kovinotokara iz Zagreba) od 19.175 kruna; priložena su i 3 nacrtta Toplica

trašnji radovi, poljepšanje perivoja, reguliranje potoka i radovi na okružnoj cesti. Zahvati su bili veliki i s ponosom je istaknuto kako su toplice moderno lječilište s vodom pogonjenom parnim motorom, sa sjajnom acetilenskom rasvjetom, uređenim kupkama i bazenima, udobnim sobama, lijepim perivojem i stalnom kupališnom glazbom. (ilustracija br. 1)

No financiranje toplica sputano je zakladom biskupa Vrhovca koja je temeljena na prihodima sisačkoga skladišta koje više nije bilo lukrativno, dočim su toplice godišnje nosile prihod od oko 24.000 kruna. Stoga je Geza, kao opunomoćenik majke, tražio ukidanje zaklade i nadzora zagrebačkoga Kaptola i županije jer „tako udešeni nadzor imao je smisla u staro patriarkalno doba kad se je za nadzor privatnih kupališta nije netko brinuo.“ Za razliku od 1894. kada je također bio podnesen takav zahtjev, 1908. je bio pozitivno riješen, zacijelo i zbog toga što je Pavao Rauch tada bio banom. Nakon 1918. zbile su se velike promjene jer je vlasnikom toplica postalo dioničko društvo, a klijenti su dobrim dijelom bili ratni invalidi.

Sljedeće ključno dobro bilo je martijanečko. U vrijeme Đure Raucha imanje je bilo dobro uređeno. Đuro je imanje već 1858. ostavio nećaku Gezi, no ovaj je tada još bio dijete te je u posjed imanja došao u Đurine poznije dane. Geza je odmah nakon očeve smrti Martijanec prodao bratu Pavlu za 220.000 forinti za čije je uprave imanje vrlo dobro napredovalo.³⁷² Tako su u novoj generaciji dobra bila u rukama Levinovih sinova i kćeri. Martijanečko imanje je početkom 20. stoljeća iznosilo 2333 jutara, imalo je 4 majura te 2 vodenice sa po 2 vitla.³⁷³ Pripadalo je najvećim dijelom Varaždinskoj županiji, ali su zaselci Slanje, Poljanec i Križovljan bili u Križevačkoj županiji. Specifičnost toga imanja bila je u dobrim preduvjetima za stočarstvo te u šumama. Šume su u ludbreškom kotaru 1905. zapremale 24% površine, a od toga su $\frac{3}{4}$ bile vlastelinske šume. Najveći je šumski posjed Batthyányja i Inkeya s više od 6000 jutara, potom Draškovića i imanja Slanje s oko 2500 jutara, dočim Martijanec raspolaže s 1666 jutara šume.³⁷⁴ Pavao je imanje uvelike unaprijedio, nabavljao je plemenite vrste goveda te poticao i svinjogojstvo. Podigao je i veću mljekaru pa se mlijeko i maslac otpremalo i na zagrebačko tržište.³⁷⁵ Vrlo je rano počeo saditi otpornu američku lozu. Bio je informiran o suvremenim kretanjima i pratio je stručnu literaturu te bio aktivan u ludbreškoj podružnici Gospodarskoga društva,

---

s tlorisom novosagrađenih zgrada i položajnim nacrtom cijeloga kompleksa. Fischerov troškovnik odnosio se na glazbeni paviljon, zgradu za proizvodnju acetilena, rezervoar za hlađenje, blatnu kupelj, strojarnicu, novi i glavni termalni izvor, gospodarsku zgradu, kabine za puštanje krvi, kačnje kupelji, restoran, švicarsku kuću, acetilensku rasvjetu i vodovodne i limarske radove. HDA, UOZV, 5-14, 24631/1909, k. 3454.

³⁷² DAVŽ, Zemljišno–knjižni ured kotarskoga suda Varaždin, zemljišna knjiga plemićkih dobara Martijanec, Kuzminec i Rasinja, str. 59-60. Zahvaljujem kolegici Vidi Pavliček koja je pronašla navedene upise od 13. XI. 1858. i 26. VIII. 1890.

³⁷³ Josip Krška, Statistika i šematizam veleposjednika u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1902.; Z. Šimončić–Bobetko, Agrarna reforma, sv. 1, 52-74. Krškini podaci nisu pouzdani jer se temelje na obavijestima koje su mu poslali vlastelini. Prema podacima za 1880. Geza je martijanečki vlastelin, a raspolagao je s 1608,51 hektara. Statističko izvješće Trgovačko–obrtničke komore u Zagrebu 1881-85., Zagreb, 1887.; I. Karaman, Privredni razvitak mjesta i okoline Ludbrega 1848-1981, u: Ludbreg, ur. V. Mađarić, 246 i 251.

³⁷⁴ Ružica Vuk, Ludbreška Podravina, Samobor, 2009., 78-80. Taj mi podatak za martijanečko dobro nije jasan jer ostali podaci o njegovoj veličini i zemljišnoj strukturi ne ukazuju na toliki šumski posjed.

³⁷⁵ M. Kolar, Baruni Rauch, 315.

a njegovim je prijateljima pripadao Adolf Jurinac, jedan od važnih stručnjaka i autora kataloga gospodarske izložbe kotara Ivanec, Ludbreg, Novi Marof, Varaždin i Zlatar 20.-21. rujna 1905. O dobrom stanju imanja svjedoči i izvještaj A. Hribara koji je 1921. došao zbog pritužbe Pavlova zeta Vuka Vučetića da mu je oduzeto previše sjenokoša. Hribar je zapisao da je bio ugodno iznenađen stanjem na imanju, s prvoklasnim uzgojem svinja te intenzivnim stočarstvom i dobrom mljekarom.³⁷⁶

Nakon Levinove smrti njegova je ukupna imovina iznosila (dakle bez imovine njegove supruge i brata Đure) 1,13 milijuna forinta, od čega se gotovo 60 % odnosilo na nekretnine.³⁷⁷ Veliki iznos pokretnina uz uobičajene stavke poput zaliha plodina i vina, vrijednosti inventara i sličnoga posljedica je potraživanja temeljem zemljišnoga rasterećenja. Među imanjima po vrijednosti daleko je na prvomu mjestu bilo lužničko s 682.463 for. i 37 novč., a potom su slijedila zagorska imanja pa slavetičko imanje, Šišljavić i šumski posjedi (Kupinec, Donja Kupčina i Zdenčina). Zanimljivo je da je na slavetičkom imanju iznos pokretnina bio skoro triput veći od nekretnina jer su stavke dobrim dijelom činili otkupi gorno-činženih zemalja te inventar dvorca.

Prema Levinovoj oporuci univerzalni je nasljednik najstariji sin Geza kojem su pripali Slavetić, Šišljavić, Lužnica i šumski posjedi te petina zagorskih imanja i petina prava na odštetu regalnog prava vinotočja rečenih imanja te tražbine raznih pravnih naslova. Vrijednost njegovoga dijela iznosila je 930.154 for. 78 4/5 novč. Preostala je imovina (zapravo 4/5 zagorskih imanja) podijeljena ravnopravno na ostalo četvero Levinove djece tako da je svako steklo 52.368 for. i 39 4/5 novč.³⁷⁸

Nažalost, ne raspolazem točnim podacima o Levinovoj zaduženosti, no poput nemaloga broja velikaša i on se zaduživao pa je 1852. posudio 3000 forinti od kanonika Šipraka uz 6 % kamate. Dug nije vraćen ni 1865. te je ušao u ostavinsku masu Šiprakova nasljednika³⁷⁹ To zacijelo nije bila jedina zadužnica. U novčanoj oskudici Levin je pribjegavao prodaji sirovina s dobara pa je primjerice 1885. prodao oko 10.000 stabala za 75.000 forinti.³⁸⁰ Iz Levinove ostavine proizlazi da je imanje Andraševac opterećeno zajmom od 20.000 forinti, a da su posjedi koje je naslijedio Geza opterećeni s 150.000 forinta.³⁸¹ Na prijelazu stoljeća Lužnica je privremeno bila pod sudskim sekvstrom. Iz pregleda zagorskih imanja koje je sačinio Geza, kao podlogu za dogovor s bratom i sestrama oko upravljanja, proizlazi da je krajem 1890. taj dug iznosio 13.811 for. i 76 novčića, ali da je imanje Stari Dvori još bilo opterećeno s više od 8.000 for. te je ukupna pasiva zagorskih imanja bila 21.863 for. i 55 novčića. Istodobno Geza je zagorska imanja procijenio na ukupno 2381 jutro i 945 čhv od čega su više od polovice bile šume (1296 jutara i 227 čhv), oko četvrtine oranice (554 jutara i 1429 čhv) i oko desetine livade, dok je vinograda bilo oko 150 jutara.³⁸² Iz dokumentacije je također vidljivo da su redovito uzimani zajmovi od banke koji su se otplaćivali nakon prodaje određenoga artikla, poput vina.

³⁷⁶ Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 403-404.

³⁷⁷ Točnije, nekretnine 647.106 for. i 70 novč., a pokretnine 492.521 for. i 68 novč., dakle ukupno 1139.628 for. i 38 novč. V. ovdje objavljeni dok. br. 8.

³⁷⁸ V. ovdje objavljene dok. br. 4 i 8.

³⁷⁹ HDA, OF Rauch, k. 1.

³⁸⁰ M. Kolar, Baruni Rauch, 312.

³⁸¹ V. ovdje objavljen dok. br. 6.

³⁸² DAZG, OF Jelačić, ad br. 428. "Skizze", 15. XI. 1890.

Prema podacima iz 1902. godine Rauchovi su imali pet većih posjeda: Lužnicu (6860 jutara) i Slavetić³⁸³ (1760 jutara), oboje u vlasništvu Geze, Golubovec Antonije Rauch (1871 jutro), zagorska imanja djece Levina Raucha (2383 j.) i Martijanec Pavla Raucha (2333 jutro).³⁸⁴ Ukupno su njihova imanja iznosila čak 15.107 jutara.³⁸⁵ Na gotovo svim su imanjima prevladavale šume pa potom oranice, livade, vinogradi, a uzgajalo se raž, ječam, pšenicu, zob, kukuruz, sjeme djeteline, vino, krumpir, grahorice, voće te posjedovalo građevno i ogrjevno drvo. Golubovečka i zagorska dobra (osim 40 ha) bila su u zakupu a njihova uprava spojena, dočim je martijanečku upravu nadzirao sam posjednik. Budući da Geza očito nije dao podatke za Lužnicu i Slavetić, od ostalih imanja najveća obaveza zemljarine bez prireza bila je na martijanečkom posjedu (3792 K),³⁸⁶ na golubovečkomu 3032 K i na zagorskim dobrima 2571 K.

Ipak, Geza i Pavao pripadali su velikim poreznim obveznicima u svojim županijama. Godine 1910. Geza je platio 29.537 K a Pavao 10.786 K poreza. Među zemljoposjednicima članovima županijske skupštine Geza je bio na prvome mjestu po veličini poreza u Zagrebačkoj, a Pavao na trećem u Varaždinskoj županiji.³⁸⁷ Geza je također na posjedu Kalinovica pokraj Samobora imao pogon za preradu žestice, a po svemu sudeći uspio je konsolidirati svoju zaduženost pri čemu se koristio parcelacijom i prodajom zemljišta seljacima ili prodajom drva pa je 1911. prodao 1600 jutara hrastovine u Kupčini ugarskome konzorciju za 850.000 kruna.³⁸⁸ Navedeni podaci pokazuju da su se Rauchovi relativno dobro nosili s teškoćama te da su čvrsto držali svoja imanja još uoči Prvog svjetskog kada će zaduženost plemića i prodaja njihovih imanja postajati sve učestalijima pa će se prodavati i veliki slavonski posjedi poput virovitičkoga, daruvarskoga i čepinskoga.

Statistički podaci pokazuju da su se usprkos krizi mnogi veleposjedi uspjeli održati, pogotovo do 1918. Iako postoje podaci i za ranija razdoblja,³⁸⁹ prava pouz-

³⁸³ Postoje podaci da je Levin kupio Slavetić 1869. godine. Nisam sigurna, ali je možda privatna Oršičeva obligacija iz 1872. g. od 67.000 f koju spominje Geza u svojem nacrtu upravljanja zagorskim dobrima vezana uz Slavetić. DAZG, OF Jelačić, ad br. 428. "Skizze", 15. XI. 1890.

³⁸⁴ J. Krška, Statistika, 33-34, 64 i 124.

³⁸⁵ Krškini podaci nisu uvijek pouzdani. Njegovi podaci o veličini Martijanca odudaraju od podataka Komore i Varaždinske županije.

³⁸⁶ Na Martijancu su bila 4 majura: Martijanec, Vrbanovec, Pusti Zid i Hrastovljan te 2 vodenice, svaka s po 4 vitla.

³⁸⁷ Godine 1913. Geza je platio 31.707 K, a 1914. g. 31.167 K poreza i opet je bio na prvome mjestu u Zagrebačkoj županiji. Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 1, 75. *Obzor*, 1. 4. 1913.; Mira Kolar, Gospodarske prilike na stubičkom području od 1800. do 1941. godine, u: Osamsto godina pisanoga spomena Stubice, 162; Pavao je početkom 20. st. plaćao čak veći porez nego 1897. kada je bio na sedmome mjestu u Varaždinskoj županiji s 2525,34 forinte. NN 21. I. 1897.

³⁸⁸ Izgleda da je 1917. otkupio od Pavla njegov dio zagorskih imanja, ali su se u dokumentaciji o agrarnoj reformi ona i dalje spominjala kao Pavlova. Kolar, Baruni Rauch, 313; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 403.

³⁸⁹ Primjerice, prema podacima zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore 1880. na njezinome je području postojao 271 posjed (s više od 100 ha, tj. 174 jutara) ukupne površine 498.301 ha, tj. 867.044 jutara. Više od polovice (59 %) bila su imanja do 400 ha, onih do 2000 ha bilo je nešto manje od trećine (31 %) dok je većih od 2000 ha bilo samo 6,7 %. Pritom su samo 4 imanja bila veća od 4000 ha (6960 jutara). Nakon jednoga desetljeća broj veleposjeda (više od 100 ha) porastao je na 391, ali je njihova ukupna površina smanjena na 336.377 ha, tj. 585.296 jutara. Statističko izvješće Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu 1881.-85., Zagreb, 1887.

dana statistika veleposjeda Banske Hrvatske potječe iz 1895. godine. Prema njoj je bilo 407.403 privatnih gospodarstva s ukupno 4,662.995 jutara. Od toga je pravih veleposjeda (većih od 1000 jutara) bilo 209, tj. samo 0,055 %, ali su još uvijek iznosili 1,047.540 jutara ili 22,46 % ukupne površine.³⁹⁰ Od navedenih 209 veleposjednika njih 186 su bile fizičke osobe. Po nacionalnosti većina (79 %) svih posjednika bili su Hrvati i Srbi a 21 % ostali, s time što među potonjom kategorijom prevladavaju Mađari i Nijemci (18,7 % svih zemljoposjednika).

*Tablica 1
Gospodarstva Banske Hrvatske 1895.*

Veličina u jutrima	Broj	Površina u jutrima	% ukupne površine u jutrima
do 5	180.175	395.004	8,46
5-20	192.656	1,933.018	41,46
20-100	33.433	1,043.890	22,39
100-1000	930	243.444	5,23
> 1000	209	1,047.540	22,46
Ukupno	407.403	4,662.995	100

Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije 1905., knj. 1., Zagreb, 1913., 338.

Podaci iz 1895. i Krškini podaci iz 1902.³⁹¹ pokazuju da postoje održani veleposjedi koji raspolažu s gotovo četvrtinom ukupne površine. Problem je što u vrijeme kada su veleposjedi doista bili ugroženi statistike nisu vođene. Prvi je jugoslaven-ski popis zemljišnih gospodarstva proveden 1931.³⁹²

*Tablica 2
Gospodarstva u Hrvatskoj 1931.*

Veličina u hektarima	Broj	Površina u hektarima	% ukupne površine u hektarima
do 5	414.225	846.033	40,1
5-20	112.417	912.008	43,3
20-100	4312	134.564	6,4
100-500	285	57.931	2,7
> 500	68	156.581	7,5
Ukupno	531.307	2,107.117	100

Prema: Z. Šimončić-Bobetko, Mijena, 262.

³⁹⁰ Daleko je najveća površina veleposjeda u Virovitičkoj županiji, a slijede je Požeška, Srijemska, Zagrebačka, Modruško-riječka, Varaždinska i Bjelovarsko-križevačka. U Ličko-krbavskoj nije bilo veleposjeda. Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije 1905., knj. 1., Zagreb, 1913., 342-346.

³⁹¹ Ukupno je u Banskoj Hrvatskoj 1902. navedeno 324 veleposjeda (veća od 500 ha, tj. 870 jutara) površine 887.799 ha, tj. 1,544.770 jutara. Većina (189) je posjeda bila do 500 ha, 103 do 5000 ha, a samo 32 posjeda imala su više od 5.000 ha, ali su zapremala čak 81,24% površine veleposjeda.

³⁹² Z. Šimončić-Bobetko, Mijena, 260-261.

Tada je u Hrvatskoj bilo 531.307 gospodarstava s 2,107.117 ha (tj. 3,666.384 jutara). Ogromna većina (78 %) bila je do 5 ha s ukupno 40,1 % površine. Veleposjeda većih od 500 ha (870 jutara) bilo je tek 68 s 156.581 ha ili 272.451 jutara što je iznosilo 7,5 % površine. Prema podacima O. Frangeša³⁹³ prije agrarne reforme u kategoriji imanja većih od 100 jutara bilo je 742.916 jutara (27,3 %), a nakon reforme 523.091 jutara (20,8 %). Podaci za 1931. pokazuju usitnjavanje posjeda i smanjenje udjela veleposjeda u strukturi zemljišnih gospodarstava. Ipak, prema Frangeševim podacima njihov postotni udio u ukupnoj površini još uvijek nije drastično pao nego tek s 27 % na 21 %. Jedan je od razloga možda i ukupno povećanje iskoristivih površina.³⁹⁴ Stoga se može reći da je glavni udar na veleposjede izvršen tek nakon 1919. te da su do 1930-ih posjedi usitnjeni s time što posjed bogatijih seljaka biva zaokružen kupnjom veleposjedničke zemlje. Veleposjedi se dijele među nasljednike, parceliraju i prodaju. Veleposjedi kao proizvođači poljoprivrednih i stočarskih proizvoda ugroženi su, a osobito se to odnosi na uzgoj rasplodne stoke i čistokrvnih pasmina, uzgoj sjemena te industriju.

Zaduženost velikaša i njihovih posjeda postala je već dugo prije 1848. svakodnevnim pojavom. O razmjerima zaduženosti među velikašima svjedoče podaci iz ostavine Ane Sermage rođene Novosel. Njezina je majka naslijedila i dugovanja biskupu Vrhovcu, a među dužnicima su grof Patačić s čak 14.000 for., T. Keglević, Lj. i Ivan Bedeković, Ivan Babočaj, M. Delivuk, S. Szögeny i drugi.³⁹⁵ Kamata je iznosila 5 ili 6 %, ali su neki kreditoru bliski dužnici bili nje oslobođeni. U popisu imovine Ane Sermage navedeno je čak 35 privatnih obligacija, uglavnom iz 1830-ih i 1840-ih godina s iznosima u rasponu od 250 do 8000, s najčešćim iznosom od 1000 forinti. Kamata je bila 6 %, a među dužnicima su Marko Bedeković, Rikard, Eleonora i Stjepan Jelačić, Berta Matačić, Ana barunica Taufrer, Amalia Sermage, Henriette Schlippenbach, Herman i Alojz Bužan te August Oršić, da navedem samo neke iz redova plemstva.³⁹⁶ M. Vrhovac je stekao posjede Golubovec, Marčinkovo i Stari Grad od braće Josipa i Franje Adama Domjanića jer su oni zapali u materijalne teškoće, a Josip je imao dugove. Stoga su rečene posjede 1804. založili kao hipoteku biskupu na 32 godine uz 97.000 forinti.³⁹⁷

Zbog zaduženosti i materijalnih neprilika nerijetko su velikašice preuzimale svoj dio nasljeđa još za života roditelja. Kći Ane Sermage, Franjica udana Jelačić, još za života majke uživala je dio dobara. Sličan se slučaj ponovio i u sljedećoj generaciji obitelji, jer je Franjčina kći Klotilda udana Hellenbach još za života roditelja 2.V.1866. preuzela Gornju Bisticu s pokretninama, ukupne vrijednosti 112.895 fav. Njen suprug Lazar je dio zemljišta prodao općini, a posudio je od tasta 15.540 fav koje je morao vratiti s kamatama.³⁹⁸ Zaduživanje veleposjednika bio je opći trend, a

³⁹³ Otto Frangeš, *Die sozialökonomische Struktur der jugoslawischen Landwirtschaft*, Berlin, 1937.,194; Z. Šimončić–Bobetko, *Mijena*, 260

³⁹⁴ 1885. u Hrvatskoj je bilo 1,439.290 ha oranica i vrtova, a 1939. godine 1,630.878 ha; površina je povećana na račun ugara, neobrađenih pašnjaka i krčevina. Od kultura rasle su površine zasađene žitom i kukuruzom, industrijskim, krmnim i povrtnim biljem. Z. Šimončić–Bobetko, *Mijena*, 264.

³⁹⁵ DAZG, OF Jelačić, br. 334. k.7. I Nanette (Ana) Lončar rođena Rauch, također je posuđivala od Vrhovca; godine 1818. posudila je 1000 forinti. HDA, OF Rauch, k. 1.

³⁹⁶ DAZG, OF Jelačić, br. 336, k. 7. Da novac ne poznaje političke podjele svjedoči podatak da je Ana 28. IV. 1838. posudila Lj. Gaju 1000, a mađaronu T. Feriću 1832. g. 400 forinti.

³⁹⁷ Ugovor se čuva u Muzeju Sv. Ivana Zeline. Branko Čičko, *Novi prilozi*, 60.

³⁹⁸ DAZG, OF Jelačić, br. 343, k. 7.

na prijelomu stoljeća povećana je i zaduženost Rauchovih. Golubovec je opterećen hipotekom, Lužnica je došla pod sekvestar, a Šenjugo prodata Vranjicanima. U razdoblju od 1886. do 1905. ukupan broj opteretbi u Hrvatskoj i Slavoniji udvostručen je, pri čemu su najmanje bile optećene šume, a najviše ostala zemljišta.³⁹⁹ Što se mijene posjeda tiče, ona je bila izražena, ali se zamjetniji rast vidi tek početkom 20. stoljeća.⁴⁰⁰

Imovinsko-pravni odnosi bili su stoga čestim razlogom obiteljskih prijepora pa i pravih razdora. I odnosi među Levinovim nasljednicima uskoro su se upravo zbog toga razloga počeli kvariti. Premda nije bilo sporova oko Levinove ostavine, pa su se i prije završetka ostavinske rasprave braća i sestre složili da zajedničkim zagorskim imanjima upravlja na pet godina Geza,⁴⁰¹ čini se da je zahlađenju odnosa doprinijelo postupanje Antonije Rauch koja je favorizirala dvoje svoje najstarije djece, sina Gezu i kćer Alicu. Naime, već 1. listopada 1891. (ali s valjanošću od dana Levinove smrti) sklopila je s Gezom ugovor kojim mu prepušta na uživanje Golubovec, Šenjugo, Kustošak i palaču u Kapucinskoj. Zauzvrat, Geza se obvezuje majci osigurati uzdržavanje i standard kao za očeva života, a sestrama Ivani i Alici godišnju apanažu od 1.000 forinta.⁴⁰² Među korisnicama apanaže nije spomenuta treća kći Marija Jelačić, možda je tome razlog neki osobni sukob, ali možda i činjenica da su ona i njezin suprug bili prezaduženi. Ostarjela Antonija bila je sve zabrinutija zbog Gezine materijalne situacije te je svojim različitim testamentarnim odredbama samo poticala razdor među svojom djecom. U strahu od toga da će nasljednik Geza biti opterećen dugovima, naposljetku je prepustila procjeni Alice da li da predoči izraz njezine posljednje volje kojim se imovina inače namijenjena Gezi prenosi Pavlu. Naime, htjela je spriječiti da Gezini dugovi odnesu njezino nasljeđe, a i sama mu je bila posudila čak 300.000 kruna.⁴⁰³ Također je veliku materijalnu prednost dala Alici jer joj je ostavila Stubički Golubovec koji je ona ionako već sa svojom obitelji uživala. Svojim postupcima Antonija je uvelike doprinijela dugotrajnoj ostavinskoj parnici koja je trajala sedam godina protegavši se i nakon sloma Monarhije u 1920. godinu. Tijekom parnice Pavao, Marija i Ivana sporili su se protiv Geze i Alice.⁴⁰⁴ Premda su se nasljednici počeli dogovarati 1918., Antonijina ostavina im je službeno uručena tek 23. travnja 1920.⁴⁰⁵ Ukupno su nekretnine

³⁹⁹ Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije 1905., knj. 1., Zagreb, 1913., 357.

⁴⁰⁰ Godine 1891.-95. mijena je zahvatila 32.031 posjed u vrijednosti od 34.940.000 kruna, 1896.-1900. 34.350 posjeda vrijednosti 31.265.000 kruna te 1901.-1905. 47.061 posjed vrijedan 47.642.000 kruna. Od 1886. nadalje većina mijena zbivala se pogodbom (80-87 %), vrlo mali dio ovrhom (1-3 %), ali je do početka 20. st. porastao postotak prodaje zbog smrti vlasnika (s 10 na 19 %). Statistički godišnjak, 351.

⁴⁰¹ V. ovdje objavljeni dok. br. 6.

⁴⁰² V. ovdje objavljeni dok. br. 7.

⁴⁰³ Iz zapisnika od 16.7.1914. u vezi njene ostavine proizlazi da je Gezi bila posudila 300.000 kruna očito uzevši hipoteku na Golubovec, od koje je u vrijeme zapisnika preostalo za platiti 60.315 kruna. V. ovdje objavljeni dok. br 13.

⁴⁰⁴ V. ovdje objavljeni dok. br. 9-11 i dalje.

⁴⁰⁵ Prema toj urudžbenoj ispravi ostavinu su činili: zlatni novac (1.700 kruna), vrijednosni papiri (više od 200.000 K), umjetnine, srebrnine i pokućstvo u palači u Kapucinskoj (51.000) i u Lužnici (12.900) i Golubovcu zajedno s *fundus instructus* (56.500), utržak Stubičke gore (138.000), zaostale tražbine na dobru Golubovec i zemljištu Dužica, nadalje nekretnine dobra Golubovec - porezne općine Andraševac, Podgorje Stubičko, Orosavlje, Gusakovec, Hum, Pustodol, Slatina, Strmec, Stubica Donja i Gornja, Modrovec, Lepa Ves, Hum, Stubičke Toplice,

vrijedile 1,433.091 krunu i 69 filira. Dugovi su bili sljedeći: Prve hrvatske štedionice u visini od 60.350 na Golubovcu, Hipotekarne banke na imovinu u Gornjem gradu popisnoga broja 701 (35.516 kruna) te potraživanja patronatske crkve u Stubici 13.019 kruna. Čista ostavinska vrijednost iznosila je 1,324.206 kruna i 48 filira.⁴⁰⁶ Ta znatna imovina nejednako je podijeljena. Najveći dio pripao je Gezi, potom je slijedila Alice, a najmanje je dobila Marija.⁴⁰⁷ Ivana je živjela u Austriji i odgovaralo joj je da dobije pokretnu, a ne nepokretnu imovinu. Pavao je osim navedenoga i otprije imao imanje Martijanec, a od ostavine majke na zemljištu koje je bio kupio u Crikvenici počeo je u proljeće 1920. s gradnjom vile koja je dovršena u studenome sljedeće godine. Alice je već za života majke živjela sa svojom obitelji u Golubovcu čijim je vlasnikom postala nakon njezime smrti, a zaduženoj Mariji, koja je živjela u kući Jelačićevih u Basaričekovoj 22 (stečenoj od Ane Sermage), njezin dio nasljedstva dobro je došao. Premda su tako Rauchovi zadržali glavninu imanja sve do propasti Monarhije, slijedila su izuzetno teška vremena. Pred kraj i neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata brojna su plemićka imanja postala metom napada i pljački zelenoga kadra. Od posjeda Rauchovih najteže je stradao Martijanec, što vjerojatno valja pripisati i političkoj nepodobnosti nekadašnjega bana Pavla Raucha. Iz Martijanca je vlasti u Zagrebu 3. studenoga 1918. poslan telegram o pljački zelenoga kadra.⁴⁰⁸ Zapaljen je ambar u Hrastovljanu, a vojska pozvana u pomoć ustrijelila je kolovođu iz Hrzenice. U istome je mjestu kod jedne obitelji Pavao bio pohranio zlato, biserje i dragocjenosti koje su maskirani mladići odnijeli.⁴⁰⁹ Kako je time otvoreno došao u sukob s lokalnim stanovništvom, vjerojatno je i to bio važan razlog da se povuče u Primorje, a imanje prepusti kćeri i zetu.

Nakon što su imanja preživjela napade zelenoga kadra, uslijedio je novi težak udarac – agrarna reforma. Već 25. veljače 1919. donesene su prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme koje su u biti vrijedile sve do 1931., do Zakona o

---

nekretnine dobra Dolec - Brdovec, Laduč (za ove ne piše iznos) Zaprešić, 33.000 Podgorje Bistričko 14.600, zagrebačka palača (vrijednost 135.300), kuća na Mirogojskoj cesti i kuća na Gračanskoj cesti s gospodarskim zgradama (vrijednost obojeg 90.000), skladište Sisak (24.000 kruna).

⁴⁰⁶ DAZG, OF Jelačić, ad 430.

⁴⁰⁷ Geza je stekao vrijednosnice (137.900 kr.), pokućstvo i ostalo u palači i Lužnici, utržak Stubičke Gore, tražbine iz ostatka kupovnine za putem parcelacije određene čestice Golubovca (tj. ustupljene seljacima), nekretnine dobra Dolec, nekretnine Gornji grad 701, petinu tražbina Šenjugova, nekretnine dobra Stubičke toplice te pojedine čestice dobra Golubovec. Alici je pripalo 27 komada austrijskih dukata, 64 komada zlatnog novca po 20 kruna, 4 istoga po 10 kruna, 3 napoleondora, tražbine Golubovca 1890.-1912., namještaj, dragocjenosti i *fundus instructus*, zalihe i sva prava Golubovca te pravo na prijeporne čestice zagorskih imanja, kupovno pravo temeljem ugovora 23. travnja 1912. na polovicu nekretnina upisanih u gruntovnicu Podgorje Stubičko protiv Janka Martinića i ostalo vezano uz Golubovec. Pavao je dobio 552.500 kruna i petinu tražbina Šenjugova, Ivana 552.500 kruna, petinu tražbina Šenjugova i trećinu tražbina Dužice, a Marija 65.000 kruna, dragocjenosti (6.000), vrijednosne papire (72.050), petinu tražbina Šenjugova, trećinu tražbina Dužica, nekretnine dobra Kustošak i nekretnine u Sisku sa skladištem. 23. III. 1920. iz dijela nasljedstva Alice bile su izlučene čestice Andraševac, Podgorje Stubičko, Modrovec, Strmec Stubički, Slatina Stubička te imaju ostati na ostavini Antonije Rauch jer su prije njezine smrti prodane. Iz nasljedstva Alice se čestice Strmec i Podgorje Stubičko predaju Gezi.

⁴⁰⁸ HDA, NV 373/1918.

⁴⁰⁹ M. Winter, sv. 1, 128; M. Kolar, Ban Pavle Rauch i Podravina, 132; Ista, Zum Schicksal, 476. Vjerojatno je posrijedi obitelj zakupnika ludbreškoga vlastelinstva, Alajoša Gayera.

likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima. Namjera je nove jugoslavenske vlasti bila likvidirati nekadašnje veleposjede i izvršiti kolonizaciju. Veleposjedima se smatralo posjede veće od 100 jutara kao i sva fideikomisna dobra koja je podijelio vladar i nisu se smjela cjepkati.⁴¹⁰ Ubrzo je slijedila daljnja regulativa: Naredba o djelomičnom izvođenju agrarne reforme (10. IV. 1919.) kojom je određeno kome će se zemlja davati u zakup, Uredba o zabrani otuđivanja i opterećivanja velikih posjeda (21. VII. 1919.) koja je 20. svibnja 1922. postala zakonom te Naredba o državnom nadzoru i državnoj upravi velikih posjeda (11. II. 1920.) koja je 1922. postala zakonom i veleposjednicima je ostavila slobodno raspolaganje zemljom neobuhvaćenom reformom i lošom zemljom koja im je ostavljena, a pod državnu su upravu došle šume velikih posjeda.⁴¹¹ Usprkos svim tim uredbama i zakonima bitan je problem agrarne reforme bio njezina privremenost sve do 1931. godine čime su i zemljoposjednici i seljaci ostavljeni u neizvjesnosti o krajnjemu ishodu reforme. Ta je prva faza završila pritiskom Zapada i zbog straha režima od tužbi koje su pojedini veleposjednici podnijeli Međunarodnome sudu u Haagu. Stoga je 19. VI. 1931. donesen novi Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima (s izmjenama 5. XII. 1931.) koji nastoji očuvati barem neke veleposjede, poglavito slavonske i srijemske, a zemljoposjednicima je vraćeno raspolaganje šumama do 1000 ha. Osim političkih razloga novi je smjer imao i ekonomske jer je zbog opće ekonomske depresije značenje poljoprivrede, a time i veleposjeda, poraslo. U navedenom razdoblju posjedničko plemstvo prošlo je izuzetno teško i kritično razdoblje, izdvajanja i gubitka zemlje, podjele zemlje ne samo domaćim seljacima nego i brojnim kolonistima iz pasivnih krajeva. Seljaci nisu željeli raditi na plemićkoj zemlji nerijetko zbog starih razmirica, a negdje su se i dugotrajno parničili sa zemljoposjednicima što je bio slučaj u Golubovcu. Seljaci su eksploatirali i oštećivali šume, a nisu ih ni otkupili ni plaćali zakup. K tome su porezi povećani, mogućnosti kreditiranja ili poticanja industrije na imanjima smanjene, a imanja su se smjela prodati tek uz pristanak vlasti. Režim je također bio osobito nesmiljen prema plemićima koji su mu bili politički protivnici. Stoga su pojedini zemljoposjednici, čak i u istoj porodici, imali različit tretman. Tako su vlasti bile oštre spram Pavla, a blaže spram Geze Raucha. I inače se postupalo diferencirano pa su bolje prolazili predratni pristaše jugoslavenstva i svi oni koji su imali neke zasluge, poput Bombellesa, Kulmera ili Turkovića.⁴¹² Doduše, i oni su se na kraju razočarali shvativši da su zapravo izigrani. Većina plemićkih veleposjednika ipak je nastojala sačuvati imanja, dočim se sitno plemstvo pokazalo prilagodljivijim novoj političkoj situaciji.

Na početku provođenja agrarne reforme Rauchovi su ukupno imali oko 10.725 jutara zemlje bez zagorskih posjeda koji su već većim dijelom bili rasprodani.⁴¹³ Najveći je posjed bila Gezina Lužnica (6438 j.) te Martijanec Elizabete Vučetić (2077 j.), dok su manji bili Golubovec (1423 j.) te posjedi Pavla Raucha u karlovačkome kotaru (787 j.). Zagorska dobra sastojala su se od posjeda Andraševac, Vukšinec, Karivaroš i Dobri Zdenci u političkim srezovima Zagreb, Samobor, Karlovac, Pisarovina, D. Stubica, Ludbreg, Varaždin, Krapina i Jastrebarsko. Bila su u suvlasniš-

⁴¹⁰ Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma*, sv. 1, 130.

⁴¹¹ Isto, 131-136.

⁴¹² Mira Kolar, *Zum Schicksal*, 457-458.

⁴¹³ Prema podacima iz 1922. imali su u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji ukupno 10.420 j., a prema sustavnim podacima Z. Šimončić-Bobetko posrijedi je 10.725 jutara. Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma* sv. 1, 343-347, sv. 2, 401.

tvu petoro djece Antonije Rauch. Budući da je relativno malen posjed imao toliki broj suvlasnika, na njemu nije promptno provedena reforma. Na raspravama za utvrđenje objekata agrarne reforme 1934. u Donjoj i Gornjoj Stubici Raoul Steeb kao zastupnik posjednika izjavio je da je imanje rasprodano prije i tijekom rata te da je parcelaciju i prodaju provodio Geza koji je imao punomoć suvlasnika. Patronatskih tereta više nije bilo.⁴¹⁴

Od imanja Rauchovih prvo je reformom zahvaćeno martijanečko dobro jer je podjela zemlje započela upravo na području Ludbrega, Martijanca i Rasinje u nastojanju da se revolucionarnost seljaka i bezemljaša usmjeri prema tamošnjim veleposjednicima, mahom nepoćudnima novome režimu.⁴¹⁵ Imanje se nalazilo u katastarskim općinama Martijanec Donji i Gornji, Novakovec, Poljanec i Hrastovljan. U sačuvanoj dokumentaciji o agrarnoj reformi nisam našla građu koja se odnosi na početke reforme iako se iz pojedinih dokumenata da razaznati da je ona počela.⁴¹⁶ Iz godine 1927. sačuvan je pregledni nacrt imanja E. Vučetić iz kojeg se vidi posjed ostavljen vlasnici uglavnom u Gornjemu i Donjem Martijancu.⁴¹⁷

Na tom jako smanjenom posjedu Elizabeta i Vuk Vučetić trudili su se dobro gospodariti, nastavili su pogon mljekare i svinjogojstvo, a pokušali su 1921. i s mlinom i pilanom za koji je Vuk dobio kredit od Jugoslavenske udružene banke.⁴¹⁸ To se nije pokazalo dugotrajnim pothvatom, a Vuk je i pravnim sredstvima nastojao očuvati imanje pa je 1921. tražio povratak barem 125 jutara zemlje dane seljacima, dočim mu je povjerenik Hribar predložio povratak 30 jutara. Pritom je iz Hribarova izvještaja očito kako je pokušao posvađati posjednike sa seljacima te da je bio itekako dobro informiran o Vučetićevim političkim stavovima jer mu je spočitnuo da traži natrag zemlju iako je tijekom izbora 1920. poticao seljake da glasaju za Radića obećavajući da će im sam dati zemlju.⁴¹⁹ Građa potom počinje kontinuirano teći od 1928. godine kada je provedena revizija objekata reforme na martijanečkom posjedu. Prema katastru posjed je imao 2117 j. i 1494 čhv, a gruntovno 1714 j. i 1229 čhv. Do razlika je došlo jer je u katastru posjed upisan na Elizabetu, a u gruntovnici je dio još glasio na Pavla i Gezu⁴²⁰ Raucha, na neke druge osobe ili je bio javno dobro. Faktično stanje posjeda bilo je 2076 j. i 349 čhv (obrađivo 1291 j. i 652 čhv) jer su neki dijelovi otuđeni uz dopuštenje Ministarstva, ali u katastru nisu provedeni ili ih veleposjednika ne uživa već dugi niz godina. Za agrarne svrhe odvojeno je 1237 j. i 1517 čhv te za javno dobro 13 j. i 549 čhv. Posjednici je ostavljen maksimum od 130 j. i 1149 čhv. Na to rješenje uložene su žalbe kako agrarnoga odbora Martijanec

⁴¹⁴ Za veleposjed Alice Steeb u k. o. Andraševac ostavljeno je 30 jutara veleposjednici na slobodno raspolaganje, a 10 k. j. smatrano je sastavnim dijelom posjeda kao zemljište koje uživa ostavina Geze. Na Alice glase čestice Modrovec koje su u gruntovnici na 5 suvlasnika, dio je određen za eksproprijaciju, a dio je ostao Alice. HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 127 i 132.

⁴¹⁵ Na ludbreškome je području još na velikoj skupštini 2. III. 1919. atentator na Ivana Škrleca, Stjepan Dojčić, vehementno agitirao za temeljitu agrarnu reformu ističući kako tada zet bivšeg bana Pavla Raucha Vuk Vučetić ne bi dao tući seljake po husarima stare Monarhije. J. Horvat, Pobuna omladine, 299.

⁴¹⁶ Primjerice iz tužbe Pavla Raucha iz 1921. da šume ne spadaju pod udar reforme. Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, k. 132. Tužba se spominje u dokumentaciji iz 1931.

⁴¹⁷ GMV, inv. br. 55700.

⁴¹⁸ M. Kolar, Zum Schicksal, 476.

⁴¹⁹ Z. Šimončić–Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 403–404.

⁴²⁰ Jedna čestica u Novakovcu 183 j. i 1538 čhv.

(da se još čestica proglašuje javnim dobrom) tako i Elizabete jer je reforma obuhvatila šume i pašnjake te što je posjed Pavla Raucha uzet s njezinim zemljištem kao jedan posjed koji iznosi 183 j. i 1383 čhv. Rješenje je bilo djelomično u korist Elizabete da joj se neke čestice ne računaju u maksimum jer ih od 1919. ne koristi ili što su šume i pašnjaci te da je posjed Pavla samostalan posjed pa tako treba postupiti; potvrđen je i supermaksimum od 54 j. određen još 1921. godine. Sljedeći su koraci poduzeti krajem 1931. te tijekom 1932. godine u skladu s novom zakonskom regulacijom.⁴²¹ Kako je i tijekom toga utvrđenja objekata reforme bilo puno žalbi (primjerice martijanečkoga agarnog odbora na zemljoposjedničim supermaksimum), beogradsko Ministarstvo poljoprivrede 15. travnja poništilo je rješenje pa je komisija iznova izašla na teren 29.-31. kolovoza 1932. i ustanovila stanje imanja kao u tablici.

Tablica 3
Martijanečko imanje 1932.

	Katastar	Gruntovnica	U stvarnosti
Oranice	973 j. i 14 čhv	925 j. i 811 čhv	969 j. i 597 čhv
Vrtovi	36 j. i 881 čhv	15 j. i 957 čhv	11 j. i 735 čhv
Livade	312 j. i 664 čhv	284 j. i 608 čhv	294 j. i 309 čhv
Vinogradi	14 j. i 1519 čhv	41 j. i 838 čhv	16 j. i 611 čhv
Pašnjaci	152 j. i 1420 čhv	140 j. i 90 čhv	116 j. i 1220 čhv
Šume	566 j. i 584 čhv	434 j. i 211 čhv	570 j. i 309 čhv
Neplodno	60 j. i 1549 čhv	69 j. i 1040 čhv	90 j. i 1512 čhv
Ukupno	2117 j. i 231 čhv	1.910 j. i 1355 čhv	2069 j. i 493 čhv

U utvrđenju objekata vlasti su se vodile faktičkim stanjem te odredile užu maksimum na ukupno 130 jutara, a širi (vinogradi i vincilirski deputati koji premašuju opseg užega maksimuma) na 689 j. i 1077 čhv. Djelomično je ekspropirano za gradilišta 57 j. i 741 čhv, a fakultativno otuđeno 602 j. i 408 čhv. Za eksproprijaciju određeno je 1199 j. i 1281 čhv, od kojih je odbijeno već fakultativno otkupljeno zemljište pa je preostalo iz vlastiti 597 j. i 873 čhv. Vlasnici je ostavljeno 130 k. j. obradivoga, tj. 347 j. cjelokupnog zemljišta na kojem su bili uknjiženi tereti: Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke (tada Jugoslavenske udružene banke) u iznosu od 520.000 kruna, porezni dug jugoslavenskoj državi od 216.761.05 dinara, kao i dužnost patronata prema župi u Martijancu. Postojale su i služnosti – upotreba poljskoga puta na određenim česticama, a pojedine su čestice i dalje bile Gezine i Pavlove, ali je određeno da se ekspropiraju. Što se patronata tiče, stranke su se složile da se riješi prema zakonu, dakle treba dati da se otkupi 15 j. zemljišta od cijeloga dobra, od čega na zemljoposjednicu E. Vučetić otpada 66,25 %. Utvrđenje objekata provodilo se i korigiralo i sljedeće 1933. godine. Uža je maksimum ostao isti, a širi je sužen na 216 j. i 1595 čhv jer su iz njega izdvojene šume koje premašuju maksimum (472 j. i 1142 čhv). Ekspropirano je za gradilišta 57 j. i 741 čhv, određeno za eksproprijaciju 592 j. i 773 čhv, fakultativno otkupljeno 602 j. i 408 čhv, a za otkup patronata određeno 5 j i 100 čhv, što je ukupno iznosilo 2076 j. i 1559 čhv.⁴²²

⁴²¹ HDA, Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, Banska uprava, poljoprivedni odjel, agrarno-pravni odsjek 69021/III-6/1932, od 28. 9. 1932., k.171.

⁴²² HDA, Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, k. 132. Dopis Ministarstva poljoprivrede 25. 4. 1933. br. 12633/33. Z. Šimončić-Bobetko spominje da je na martijanečkom imanju površine 2077 jutara, ekspropirano 336 j., a seljaci su fakultativno otkupili 921 jutro, čime je

No time situacija nije bila potpuno sređena jer su se stalno ulagale nove žalbe, a interesi starih zemljoposjednika i seljaka bili stalno suprotstavljeni. Vjerojatno zbog smrti Pavla Raucha, 24. travnja 1934. u uredu općinske skupštine Martijanec sastavljen je zapisnik o utvrđivanju objekata na posjedu Pavla Raucha u varaždinskome i ludbreškome srezu. Raspravi je nazočio martijanečki upravitelj F. Tramšek, ali bez posebne punomoći. Problem je bio jer su nekretnine i dalje glasile na Pavla iako ih on navodno od 1915.⁴²³ nije uživao jer ih je dao kćeri kao miraz za udaju, a u katastru se na nju vode otkad je 1915. faktično stupila u posjed. Ministarstvo je poljoprivrede 3. kolovoza 1934. potvrdilo rješenje banske uprave o posjedu Pavla Raucha.⁴²⁴ Građa i dalje pokazuje stalne žalbe kako posjednice tako i seljaka, a ekspropriacijske odluke provode se čak do 1940. te se veleposjednici isplaćuje odšteta preko privilegirane agrarne banke.

Novi odnos seljaka prema starim zemljoposjednicima lijepo pokazuje žalba udovice Juste Turković iz Sudovčine. U vlastoručno potpisanoj žalbi upućenoj 26. listopada 1933. samom ministru poljoprivrede tuži se jer je 1929. od Elizabete kupila 3 čestice za 9.500 dinara za što je digla zajam od Hrvatske sveopće kreditne banke, a jedan ugovor uopće nije dobila dok drugi nije dan na odobrenje vlastima. Na njezinu intervenciju upravitelj Tramšek uputio ju je da traži od banke da joj napiše ugovor, no Justa zna da banka to nije dužna napraviti i ljuti se što ju je upravitelj tako otpravio kad je samo tražila što joj pripada. Ističe da je velika sirota i da je za zemlju izdvojila velik novac. Budući da problem nije mogla riješiti već 4 godine, moli ministra za pomoć. Justinu samosvijest (premda je očito da je pismo artikulirao netko obrazovaniji od nje) pokazuju sljedeće riječi: "Primjećujem još i ovo: da kada već postoji zakon i neki agrarni propisi kojim je dozvoljeno jednom veleposjedniku da sklapa dobrovoljne pogodbe sa agrarnim interesentima i prodaje agrarne zemlje onda je svakako i dužan po tom zakonu i propisima da se sačini i pravovaljani kupoprodajni ugovor i šalje na odobrenje i da po tom može taj siromah agrarac doći jednoč i do gruntovnoga prenosa [...] a ne da se nekoga na neznam kakov način izigrava, što držim da nikako nesme da bude i da bi se tome ipak moralo stati jednoč na kraj." I dalje: "Nije valjda agrarna reforma stvarana, niti je onaj koji je takovu stvarao išao za tim da jednog siromaha agrarca koje je svoje agrarne zemlje teškom mukom otkupio i platio napravi još većim siromahom, već što je prije stvaranja agrarne reforme bio. [...] Ako se je to ovako baš mislilo nije niti trebalo stvarati agrarne reforme, moglo je sve zemljište ostati i nadalje veleposjednicima, a mi siromasi bili bi i nadalje njihovi biroši i robovi."⁴²⁵ Budući da je pismo strojno pisano, da je vrlo dobro sročeno i poziva se točno na zakonske paragrafe, očito je da ga je pisao netko školovan, no pismo jasno pokazuje samosvijest seljaka i nove mogućnosti rješavanja problema. Ne samo što vlasti više nisu na strani plemićkih zemljoposjednika nego seljaci mogu doprijeti do školovanih ljudi koji znaju i žele njihove molbe valjano sročiti i uputiti samome političkom vrhu. Prošla su ne-

---

posjed ukupno smanjen za 1257 jutara. Ukupno su 1323 osobe stekle zemlju od kojih ju je 974 kupilo, a 349 dobilo. Z. Šimončić–Bobetko, Agrarna reforma, sv. 1, 346, sv. 2, 403.

⁴²³ Elizabeta se udala 1916. godine. Posjed je mogao faktički biti njezin od udaje, no sam je Pavao napisao kako je posjed na nju prenio 1919. godine.

⁴²⁴ HDA, Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, rješenje Ministarstva poljoprivrede 46605/34, odluka Banske uprave br. 34219/III/6/34, k. 132. Odluku Banske uprave objavila je Z. Šimončić–Bobetko (sv. 2, 405–411), ali nije pojasnila da se ona ne odnosi na martijanečko imanje, nego na sve nekretnine Pavla Raucha.

⁴²⁵ HDA, Zavod kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, k. 132.

povratno vremena u kojima su seljaci bili izloženi potezima zemljovlasnika. Justina intervencija se isplatila jer se pokazalo da je netočan Tramšekov odgovor vlastima kako je ugovor poslan na odobrenje.

Usprkos svim teškoćama martijanečko imanje uspjelo se održati sve do uspostave komunističkoga režima. Kotarska komisija za agrarnu reformu u Ludbregu 5. IX. 1946. na temelju zakona i održane rasprave o utvrđenju objekata ustanovila je da posjed iznosi prema zemljišnim knjigama 511 j. i 1280 čhv, a u naravi 362 j. i 1456 čhv (obradivo 151 j. i 179 čhv), od čega su najveći dio bile šume (171 j. i 1018 čhv) i oranice (99 j. i 616 čhv).⁴²⁶ I dalje su postojali imovinsko-pravni problemi jer su gruntovno neke čestice upisane na nekadašnjega vlasnika, a E. Vučetić ih je otuđila prije 28. VIII. 1945., neke su djelomice ekspropirane u Jugoslaviji, ali nisu prenesene na agrarne interesente. Neke su čestice gruntovno upisane na E. Vučetić iako više nisu bile njezine (148 j. i 1424 čhv). Nadalje, zemljište namijenjeno otkupu patronata gruntovno je prepisano na martijanečku župu, ali joj nije predano u posjed. Također su velike teškoće proplazile iz zastarjelosti i necjelovitosti podataka jer je dio građe uništen tijekom rata. Zato se uopće nije navelo stanje prema katastru. Imanje je bilo opterećeno znatnim hipotekama i služnostima. U četiri gruntovna uloška Donjega Martijanca postojale su hipoteke od 450.000 dinara za Huberta i Mariju Vučetić, 600.000 dinara i 4.700.000 kn za korist Napretkove zadruge za štednju i zajmove u Varaždinu te mjembeni dug 700.000 kn u korist iste zadruge; hipoteka 800.000 dinara Prve hrvatske štedionice u Zagrebu. Prava služnosti odnosila su se na pojedine čestice u Donjem Martijancu, a obuhvaćala su iskorištavanje vode iz potoka, struje za postojeće centrale kao i pravo nužnoga prolaza za susjedne vlasnike.

Na osnovi propisa zakona od 19. IV. 1946. o izmjenama Zakona o agrarnoj reformi od 24. XI. 1945. te pravomoćne odluke komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Varaždinu,⁴²⁷ Elizabeti Vučetić je određen ukupni maksimum od 6 j. i 664 čhv, ali budući da je imala kao i ostali posjednici pravo na 5 hektara (8 j. i 1100 čhv), trebala je dobiti još 2 j. i 436 čhv na nacionaliziranom posjedu svojega nekadašnjeg upravitelja Frica Tramšeka te česticu u Gornjem Martijancu na kojoj se nalazila njegova kuća, dodijeljena njoj za stanovanje.

Komunistička eksproprijacija obuhvatila je ukupno 357 j. i 904 čhv u Martijancu Gornjem i Donjem, Hraštoljšanu i Poljani.⁴²⁸ Godine 1947. revidirana je odluka o objektima agrarne reforme jer je naknadno ustanovljeno da E. Vučetić uživa još i druge nekretnine. Naime, gruntovni vlasnici pojedinih čestica u Križovljanu bila su njezina djeca Helena, Pavao, Hubert i Marija. Hubert i Pavao su bili zajednički živjeli s majkom te su vlasti njihova zemljišta smatrala sastavnim dijelom njezina posjeda, tim više što su isti nestali nakon oslobođenja (Hubert je zapravo stradao tijekom rata). Helena i Marija, koje su živjele u zasebnom kućanstvu, dobile su na ime svojega suvlasničkog dijela u Križovljanu nekretnine u Martijancu Gornjem.

Premda se na više mjesta spominje da je martijanečki posjed i 1919. glasio na Pavla Raucha jer da ga nije mogao prenijeti na kćer, nije tako jer se iz dokumentacije o agrarnoj reformi navodi kako Elizabeta Vučetić ima veliki posjed u Martijancu. Pa-

⁴²⁶ HDA, Ministarstvo poljoprivrede NRH, k. 42, kotar Ludbreg, objekti, br. 23 (cijeli dosje)

⁴²⁷ Isto, br. 3832/46 od 20. VII. 1946.

⁴²⁸ Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Varaždinu br. 3832/46 od 20. 7. 1946. odobrila je molbu E. Vučetić da joj se uz kuću za stanovanje s pripadajućim stvarima ostavi 5 ha obradive zemlje i ovoj količini zemlje odgovarajući živi i mrtvi inventar; to je bilo sukladno zakonu od 19. IV. 1946. prema kojem, ako zemljoposjednik nema druge imovine ni drugog zanimanja, može dobiti 5 ha.

vao je u trenutku početka agrarne reforme krajem veljače 1919. imao dio martijanekoga posjeda (u katastarskim općinama Hrastovljan, Križovljan, Gornji Martijanec, Novakovec, Poljana), petinu zagorskih imanja te posjede u katastarskim općinama Banija, Mahično, Hrnetičko Pokuplje (kraj Karlovca) i Crikvenica. Posjed je iznosio 764 jutra i 1550 čhv, a sastojao se od šuma (124 jutra i 1350 čhv) te obradive površine i pašnjaka, dok je neplodno bilo 19 jutara i 885 čhv. Ukupni Pavlov posjed iznosio je 1919. godine po zemljišnim knjigama 787 jutara i 283 čhv, a *de facto* 178 jutara i 287 čhv.⁴²⁹ Crikvenički posjed bio je opterećen hipotekarnim kreditom od 15.003 kruna. Pavao je to zemljište kupio i prije negoli je dobio svoj dio majčinoga nasljedstva pa je normalno da je morao uzeti kredit. Pavlu je od cijeloga navedenog posjeda ostavljeno 492 j. i 1318 čhv, a odluka o tome donesena je svibnja 1934.⁴³⁰ Čini se da je i posjede kraj Karlovca Pavao kupio početkom 20. stoljeća.⁴³¹ U svakom slučaju Pavao je ubrzo nakon početka agrarne reforme počeo intenzivno rasprodavati posjed kraj Karlovca bankama i za industrijske svrhe.⁴³² I s tim je zemljištem bilo problema, jer su organi vlasti izdali zabranu otuđivanja posjeda i nisu odobravali sklopljene kupoprodaje, a prodani su posjed uračunali u vlasnikov maksimum. Naposljetku je 1926. zabrana maknuta, a zemljište uračunato u maksimum. Koliko je već zdvojan bio Pavao svjedoči njegov vlastoručno potpisan dopis županijskome agrarnom uredu od 2. IX. 1925. u kojem piše "u obće danas nisam tako rekuć nikakav posjednik, jer uzem kuće i kućišta u Crikvenici ne posjedujem drugog posjeda nekretnoga". Martijanec je prenio 1919. na Elizabetu, Kaštel–Kalinovec prodao Jugobanki i njezinim poduzećima, a malo seljačko imanje "Pavloimir" mu je država iz vlastila. Čak je bio spreman na svoj trošak dati izvršiti utvrđenje objekata na Kalinovcu te pristati na 73 j. manji maksimum, ali pod uvjetom da budu odobrene dotadašnje prodaje. Iz njegova navedena dopisa proizlazi da je 29. studenoga 1919. godine kupio zemljište u Novom Vinodolskom, površine 8 jutara i 535 čhv te ga nazvao „Pavloimir“. Posjed je 22. travnja 1921. ekspropriiran u korist erara, a na molbu Odjela za narodno gospodarstvo Zemaljske vlade od 30. VI. 1920. Razlog je bilo proširenje gospodarske stanice i osnutak vinogradarsko–povrtljarsko–voćarske škole u Novomu.⁴³³ Rauch je i dalje ostao upisan u gruntovnici kao vlasnik i tužio se Primorsko–krajiškoj oblasti 1929. godine tražeći isplatu 150.000 dinara, no čini se bez uspjeha.⁴³⁴ Konačno rješenje za njegov posjed je doneseno tek 1934., dakle nakon njegove smrti. Iz doku-

⁴²⁹ Razlika je prozlazila otuda što je dobar dio zemljišta otuđen. Z. Šimončić–Bobetko, Agrarna reforma sv. 1, 408.

⁴³⁰ HDA, Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, k. 128, 130, 131; Z. Šimončić–Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 403–410.

⁴³¹ Primjerice, Kaštel je kupio od Pučke štedionice u Karlovcu, koja ga je i sama tek netom prije toga stekla jer se u popisu J. Krške iz 1902. dobro Kaštel–Pokupje–Hrnetić veličine 1326 jutara s majurima Kaštel i Kalinovac spominje kao vlasništvo Rudolfa Leona.

⁴³² Kaštel–Kalinovec prodao je Hrvatskoj zemaljskoj banci, potom 1919. 12 rali zemljišta Karlovačkoj industriji drva za 144.000 K, 3 rala tvrtki Mihelec–Ružić za 36.000 K te tvrtki Titanit d.d. Iz izvještaja organa uprave proizlazi da je banka posjed prodala tvornici farmaceutskih proizvoda d.d. Karlovac koja je tamo uredila tvornicu te da Karlovačka industrija drva ne postoji nego tvornica parketa i industrijske drvene robe koja zemljište ne treba za industriju nego ga preprodaje. Stoga potonja prodaja 1926. nije odobrena. HDA, Zavod za kolonizaciju, Likvidacija veleposjeda, k. 131

⁴³³ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 127 i 132. Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 406.

⁴³⁴ M. Kolar, Baruni Rauch, 321.

mentacije o agrarnoj reformi saznajemo i da je nakon Pavlove izvršitelj oporuke bio njegov nećak Janko Jelačić. Pavlovi nasljednici bila su djeca njegove kćeri Elizabete Vučetić, a tutori su im bili majka i Janko Jelačić.

Najveći posjednik među Rauchovima je bio Geza čija su imanja u veljači 1919. iznosila ukupno 6438 j. i 231 čhv,⁴³⁵ a obuhvaćala su Lužnicu, Šišljavić, Slavetić⁴³⁶, Začretje, petinu zajedničkih zagorskih imanja, ali i pojedine čestice golubovečkoga i martijanečkog imanja (k.o. Gornji Martijanec i Hrastovljan). Gezini posjedi bili su rascjepkani i različite strukture. Primjerice, veleposjed Lužnica sastojao se od dobara Lužnica, Pušća–Kupljenovo, Vukovo Selo, Dolec i Prigorje protežući se u čak 36 katastarskih općina. Pritom su šume prevladavale u Brdovcu, Bistri i Klokočevcu, a dosta oranica bilo je u Brdovcu, Zaprešiću i Laduču.

Geza je počeo prodavati dijelove svog posjeda početkom 20. stoljeća (od 1905. nadalje), no te prodaje nisu u pravilu bile gruntovno zabilježene. S druge strane, utvrđeno je da mnoge čestice nisu glasile na Gezu iako je on bio faktički vlasnik jer su ih seljaci dali u zamjenu za dobivene čestice pa su bili sastavljeni zamjembeni ugovori. Stoga su Gezini nasljednici 1929. tražili reambulaciju koja je i odobrena jer je zagrebačko sresko načelstvo upozorilo beogradsko Ministarstvo poljoprivrede da je stanje na terenu tako komplicirano da ni inženjeri nisu već više od tri godine u stanju sastaviti tehnički elaborat.⁴³⁷ To očito nije išlo lako jer reambulacija nije bila dovršena ni 1930. godine kada su nasljednici tražili dopuštenje za prodaju 518 jutara zemlje naglasivši da se još 1925. pristupilo posvemašnjoj likvidaciji posjeda te da su uz dopuštenje Ministarstva prodani dijelovi maksimuma tako da se preostali posjed sastoji osim zemlje odvojene za agrarnu reformu od šuma i vrbina u poplavnom području Save pa se na njemu ne može racionalno gospodariti. Ministarstvo poljoprivrede konstatiralo je kako se gruntovnica ne slaže s katastrom, a oboje sa stanjem na terenu, u toku je reambulacija zemljišta i utvrđivanje objekata prema naredbi iz 1925., ali nije dovršeno. Prema dotadašnjim dopuštenjima Ministarstva prodano je 2513 j., ali nije bilo jasno iz kojeg je naslova odobrena prodaja još 2339 jutara. Od obradive zemlje odvojeno je za agrarnu reformu 1019 j. (od kojih 898 drže seljaci u zakupu, a 121 j. je prodano), a ostavljeno veleposjedniku u ime maksimuma 174 j.; preostaje površina od 1525 j. s kojom nije obrazloženo raspolaganje, a novom prodajom bi se prekoračio maksimum pa je molba za prodaju 518 j. odbijena.⁴³⁸ Patronske obaveze (crkva u Pušći s trećinom, u Stenjevcu s 1/20) likvidirane su 1927.⁴³⁹

Iz dokumentacije o agrarnoj reformi saznajemo da je dio posjeda (u Gornjemu Stenjevcu)⁴⁴⁰ neprikladan za reformu i da je u cjelini ostavljen posjedniku, a da je

⁴³⁵ Posjed je u naravi bio manji pa Ministarstvo poljoprivrede (br. 23.147/Va/30) 9. svibnja 1930. navodi kako je 27. veljače 1919. iznosio oko 2718 jut. obradive i 2945 neobradive zemlje, dakle ukupno 5663 jutara.

⁴³⁶ Spominje se posjed u veličini od 40 j. i 588 čhv u k.o. Slavetić te dioničko društvo za eksploataciju šuma Zagreb, Sveta Jana (2 j. i 783 čhv po katastru čak 24 jutara). Tereti su otpisani još 1897., a vlasništvo s Levina preneseno na Gezu. HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 133.

⁴³⁷ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k.134.

⁴³⁸ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, Ministarstvo poljoprivrede 23.147/Va/30, 9. V. 1930., k.130.

⁴³⁹ U navedenoj građi nisam našla podatke o prodaji Lužnice i Pušće.

⁴⁴⁰ Stenjevački vlastelini Jelačići nisu bili dobri gospodari imanja. U pismu Juliju Jelačiću od 14. VIII. 1872. Levin Rauch mu savjetuje da se što prije on sam lati upravljanja imanjem jer da Levin već godinama upozorava Julijevo oca na opasnosti od Save. Godine 1894. Geza je potpisao zamjembeni ugovor s Julijem. DAZG, OF Jelačić, 352 i ad 415.

znatan dio zemljišta prodan bez odobrenja vlasti, ali se tu odustalo od veće intervencije jer su kupci zemljišnici koji navedene posjede nisu preprodali.

O suprotstavljenim interesima veleposjednika i seljaka te nastojanjima potonjih da se domognu šuma svjedoči izvještaj šumskoga nadzornika Rudolfa Ernyja od 22. I. 1921. u povodu Gezine molbe za parcelaciju. Erny utvrđuje da vlastelinstvo obasiže 1400 rali šume od kojih vlastelin kani rasparcelirati 587 rali. Osim čestica u Pušći i Zaprešiću ostalo su manje parcele raštrkane po upravnim općinama Brdovec, Pušća, Stenjevec i Bistra te je racionalno šumsko gospodarenje otežano, a čuvanje nemoguće jer iziskuje puno lugara. Trenutno je namješten 21 lugar s plaćom od 16.000 K te s deputatskim zemljištem, žitkom i ogrjevom što pasivno opterećuje gospodarstvo. Vlastelinske šume nisu opterećene služnošću te je provedena segregacija ukoliko je bilo takvih zahtjeva, a i za nove zahtjeve ima dovoljno šuma. Seljaštvu su nasušno potrebne šume te bi ih rado kupilo pa bi tako prestala navala na šume i šumske štete bi se smanjile. I doista, u istom omotu spisa su dvije molbe seljaka upravne općine Brdovec i Pušća. Razvidno je da su seljaci imali pomoć obrazovanijih pojedinaca, oni u Brdovcu tajnika G. (osposadarskog?) društva u Šenkovcu Ivana Jurčeca koji je među potpisanima. U molbi brdovečki seljaci ističu kako je navedene šume Gezin otac kupio od njihovih djedova, a pušćanski ga upozoravaju da uzdržavanje raštrkanih šuma mnogo košta i nude otkup na 10 godina. Naposljetku su istaknuli da će preostale šume onda ostati netaknute.⁴⁴¹

Geza je već davno bio pokojan prije konačne odluke o utvrđenju objekata reforme iz 1937. godine. Za eksproprijaciju je određeno 755 j. i 782 čhv, vlasnik je uživao 245 j. i 108 čhv, s odobrenjem vlasti prodano je 2452 j. i 387 čhv, a bez odobrenja 2922 j. i 1552 čhv, a sa seljacima zamijenjeno 62 j. i 602 čhv. Posjed je ukupno imao 6438 j. i 231 čhv. Nasljednici su se s uspjehom tužili zbog ispuštanja te dvostukog unošenja nekih čestica pa je zemljište za eksproprijaciju korigirano na 755 j. i 645 čhv, a veleposjed na 6438 j. i 323 čhv.⁴⁴² No odobravanje kupoprodaje čestica nastavljalo se i 1940. godine.

Usprkos krizi izazvanoj agrarnom reformom imanja Rauchovih imala su uvjete za opstanak. Pritom su u lošijem položaju bila rascjepkana zagorska imanja, koja su bila u suvlasništvu i praktički rasparcelirana i rasprodana, te golubovečko imanje jer je spalo na opseg koji je graničio s rentabilnošću. No zbog spleta obiteljskih okolnosti izgubljena su upravo najveća, Gezina imanja. Već je spomenuto da je Geza iznenada preminuo 1923. godine, dakle u razdoblju dok agrarna reforma još nije bila finalizirana te da njegovi nasljednici, supruga i posvojeni sin, nisu ni pokušali voditi imanja, nego su rasprodali što god su mogli. Godine 1925. Lužnica i Pušća⁴⁴³ nuđene su na prodaju; prvu su kupile časne sestre, a drugu Udruga hrvatskih učiteljica. Rasprodaja Gezinih imanja započela je neposredno nakon njegove smrti; nasljednici su predali lužničko imanje Poljodjelskoj banci koja ga je parcelirala i prodavala seljacima te otkupila pravo patronata u visini od 125.000 dinara. Potom je dio veleposjedničkoga maksimuma (38 katastarskih čestica ukupne površine 263 jutara i 630 čhv) ugovorom od 13. kolovoza 1925. prodan Družbi sestara milosrdnica u Zagrebu za ukupno 3,6 milijuna dinara, od čega 1, 5 milijuna za

⁴⁴¹ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 134.

⁴⁴² HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 129, Banska uprava, Agrarno-pravni odsjek, 19. VIII. 1937. br. 9959/III-6-1937.; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 412.

⁴⁴³ Prema zapisu u spomenici župe Pušća Udruga hrvatskih učiteljica kupila je dobro Pušća Gornja s kurijom za milijun dinara. NAZ, Župni arhiv Pušća, Zapisnik uspomenah, 109.

pokretnine.⁴⁴⁴ Prodavatelji su se obvezali izvršiti prijenos imanja, brisati patronat u Pušći, Stenjevcu, Brdovcu i Stubici te postići odobrenje beogradskog ministarstva. Nakon toga 1. rujna 1926. sklopljen je još jedan ugovor za dodatnih šest čestica (4 j. i 36 čhv) za 50.000 dinara. Zanimljivo je da je Družba sestara milosrdnica željela promijeniti ime Lužnice, ali joj to nije bilo dopušteno.⁴⁴⁵

Gezini nasljednici time nisu riješili problem jer je ostavinska rasprava trajala čak do 1938. godine zbog nesređenoga stanja imovine. Ukupna vrijednost imovine procijenjena je na 8,376.672 dinara, a potraživanja su bila 2,632.455. Velik dio duga odnosio se na osiguranje kod *Herceg-Bosne* koje nije bilo na vrijeme objavljeno pa se dug gomilao godinama. Naime, očito zbog gorkoga iskustava s napadima na imanja uoči i nakon završetka rata Geza je dao osigurati svoje nekretnine i pokretnine.⁴⁴⁶ Sačuvana polica datirana je s 10. IV. 1923. s ukupnom premijom većom od 7 milijuna (7,016250) dinara za Lužnicu i njoj pripadajuća imanja te 695.625 za ostalu imovinu, i to na 10 godina. Iz dokumentacije je vidljivo da su nekretnine (Lužnica, šume Okički Lug i Zdenčina te zagrebačka palača) opterećene hipotekom u korist Prve hrvatske štedionice i Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke.

Budući da nasljednici nisu ni otkazali ni plaćali godišnje iznose, nagomilao se dug pa ih je *Herceg-Bosna* tužila. Tijekom parnice nasljednike je zastupao odvjetnik Želimir Mažuranić u čijoj je ostavštini i sačuvana građa koja pokazuje kako je Gezina udovica bila izuzetno proračunata i čeličnih živaca.⁴⁴⁷ Vrlo je vješto odabrala odvjetnika koji je imao jake političke veze te je za trajanja procesa postao ministrom trgovine i industrije.⁴⁴⁸ Uspjela je da se navedeni dug jako smanji,⁴⁴⁹ a osiguravajuću je kuću izluđivala neprihvatanjem vrlo razložnih prijedloga nagodbe svjesna toga da im je nakon višegodišnjega parničenja stalo da konačno naplate barem dio potraživanja. Hladnokrvno je tvrdila da pojma nije imala o osiguranju i obavezama uplata te da predloženi dokumenti sa pečatom uprave dobara G. Raucha ništa ne znače pa je računovođa *Herceg-Bosne* morao položiti prisegu da su poslovne knjige

⁴⁴⁴ Berislava Vračić - Alfonza Kovačić, "Marijin dvor" Lužnica, ZG 2007., 166-168; Iste, Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga s kućom maticom u Zagrebu 1845.-1995., Zagreb, 1996.; Rozalija Ugarković, Spomenica samostana Lužnica, str. 11-12. Ugovor i ostala dokumentacija čuvaju se u u Arhivu Družbe sestara milosrdnica u Zagrebu. Ugovor su potpisali Anny Rauch preudana Peičić i njezin sin (kojeg je zastupao tutor - očuh dr. Robert Peičić) te vrhovna glavarica Družbe Rozalija (Roža) Pelikan i nadbiskup A. Bauer. Ugovor je odobrilo Ministarstvo agrarne reforme 1. IX. 1925. Predujam je iznosio 100.000, a ostali iznos se plaćao u obrocima do 1.VIII. 1927. Prodavatelji su tražili da se preuzmu svi namještenici osim upravitelja te da im se ostavi na raspolaganje nekoliko soba i pisarnica upraviteljstva te mjesta za konje i kola u štali. Također su tražili podvoz za dobavu namirnica, prijevoz svojih namještenika i vapna i pijeska na pustaru u Pušći. Do kraja rujna novi su vlasnici morali zadržati vlastelinski namještaj, a potom ga besplatno dovesti do željezničke stanice.

⁴⁴⁵ Rozalija Ugarković, Spomenica samostana Lužnica, str. 14.

⁴⁴⁶ Geza nije započeo s tom praksom u obitelji. Još je Levin imao osiguranje kod Prvoga ugarskog osiguravajućeg društva, ali o tome nemam sustavnih podataka. I Geza je do 1918. bio osiguran kod istog društva, ali je nakon Prvoga svjetskog rata to osiguranje prebačeno na *Herceg-Bosnu*. DAZG, Odvjetnička kancelarija Želimira Mažuranića, fasc. 62, parnica Geze Raucha.

⁴⁴⁷ DAZG, Odvjetnička kancelarija Želimira Mažuranića, fasc. 62, parnica Geze Raucha.

⁴⁴⁸ Kasnije je razočaran, imao zapažene nastupe u kojima je kritizirao smjer agrarne reforme. V. dokumente objavljene u: Ž. Simončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 80-99.

⁴⁴⁹ S 107.765 dinara i 17 para sa 6 % kamata te parbenog troška ukupno 190.030 uz 80 para na plaćanje ukupno 27.765 i 97 para bez naknade parbenih troškova tužiteljici.

točno vođene.⁴⁵⁰ Istodobno, svoje odvjetnike nije plaćala na vrijeme pa je kolega koji je zamijenio Mažuranića više puta vapio da mu se plati. Da je čak i njezinim odvjetnicima već bilo dosta, pokazuje mišljenje Mažuranića, koji se opet vratio u parnicu, da prihvati povoljnu ponudu. Svoje je pravne usluge uvjetovao pismenim pristankom klijentice i uplatom presuđene svote, od koje je 75 % morala platiti ona, a 25 % njezin malodobni sin. Mažuranić je više od upola smanjio honorar na 30.000 dinara, očito bolno svjestan činjenice da mu cijeli iznos ionako ne bi bio plaćen.⁴⁵¹ Anny Žigrović Pretočka (tada već po drugi puta preudana, Peičić) i njezin sin Ivan Friedrich pl. Alpi Rauch prodali su 1931. gradu Zagrebu i palaču u Matoševoj sa svim zgradama na toj parceli te dva brončana luster, 4 uljane slike i zastavu bana Raucha za 3,5 milijuna dinara.⁴⁵² Time je 8 godina nakon Gezine smrti njegova vrijedna nepokretna imovina prodana.

Treća velika posjednička cjelina obuhvaćala je Golubovec u vlasništvu Alice Steeb. Ona ga je faktički dobila još 1877. kao miraz prilikom udaje, a pravno nakon smrti majke Antonije Sermage.⁴⁵³ Posjed se nalazio u političkom srezu Donja Stubica i obuhvaćao je niz katastarskih općina koje su se protezale od Zagorja sve do Zagreba.⁴⁵⁴ Pojedine čestice (njih 16) prodane su još 1905.-1912. godine pa je Alice Steeb tražila da joj se ne uračunaju u maksimum, a mali dio zemljišta bio je Gezin. Godine 1919. evidentirano je da posjed ima 1425 j. i 61 čhv, ali je godinu dana prije nešto manje od 100 jutara preneseno na Gezu, a seljacima je prodano oko 575 jutara. Stoga se navodilo da je 1919. posjed u naravi imao 844 j. i 346 čhv. Zanimljivo je da je na golubovečkom posjedu, koji je bio bitno manji od Gezinog, bilo puno interesanata, a slična je situacija bila na martijanečkom posjedu.⁴⁵⁵ Godine 1920. ministar za agrarnu reformu odbacuje žalbu Alice Steeb na rješenje agrarne direkcije iz Zagreba od 12. VI. 1920. kojim joj se ostavilo u godini 1919.-20. na raspolaganju 130 j. livada i oranica te ostavilo njezin zakupni odnos s poštanskim uredom u D. Stubici. Ostatak livada i oranica daje se u privremeni zakup siromašnim zemljoradnicima te je ustanovljeno da je cjelokupna oduzeta površina stavljena pod udar agrarne

⁴⁵⁰ Gezina udovica tvrdila je da nije znala za osiguranje i da upraviteljstvo dobara G. Raucha nema pravnoga značenja. Upravitelj Tucić je izjavio da se osiguravajućem društvu plaćalo bilo gotovinom bilo mjenicama te da su nasljednici znali o kontokorentnom odnosu, ali im je takvo plaćanje odgovaralo kako ne bi morali dati gotovinu. Premda nema zapisnika sa Tucićevog saslušanja 27. IX. 1933., iz kasnijega zapisnika od 13. X. 1933. može se razabrati bit njegova iskaza. DAZG, Odvjetnička kancelarija Želimira Mažuranića, fasc. 224.

⁴⁵¹ DAZG, Odvjetnička kancelarija Želimira Mažuranića, fasc. 224, parnica Gejze Raucha. V. i M. Kolar, Baruni Rauch, 323.

⁴⁵² Život u palači 68-69; DAZG, Porezna uprava, br. 2065.

⁴⁵³ Na nekretninama je 27. II. 1919. kao samovlasnica upisana Antonija Rauch, urudžbenom ispravom 10. IV. 1918. prenesene su na Alice, no odlukom Sudbenoga stola kao grunтовne oblasti 4. XI. 1920. dio je prenesen na Antoniju, a dio i na Gezu jer su oboje dijelove posjeda prodavali seljacima i izdali im tabularne isprave, ali se kupci nisu uknjižili. Prijenos na stare vlasnike napravljen je da bi se kupci mogli uknjižiti. HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 132.

⁴⁵⁴ G. i D. Stubica, Stubička Slatina, Podgorje, Strmec, Orosavlje, Gusakovec, Kraljev Vrh, Pustodol, Modrovec, Andraševac, Mokrice, Lepaves, Slani Potok, Dubovac, Stubički Hum, Zagreb.

⁴⁵⁵ Do 1941. na golubovečkom imanju bilo je 599 interesanata i 3 ratna dobrovoljca, na martijanečkom 1323, na Gezinim posjedima 516 i 3 dobrovoljca i na Pavlovim karlovačkim posjedima 142 interesanta. Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 343-347.

reformu radi zadovoljenja socijalne potrebe toga kraja. Steebovi su se borili za svoja prava i zemlju pa je Alice preko advokata uložila žalbu glavnom povjereniku za agrarnu reformu u Zagrebu na odluku od 20. XII. 1919. što se kao članovi njezina domaćinstva ne priznaju kći Elsa pl. Henneberg i njezine dvije kćeri jer ih uzdržava od početka rata, a zet Ernest Henneberg je bio odsutan u vojsci; sada je u Beču kao časnik austro-njemačke republike.⁴⁵⁶

Reambulacija i identifikacija izvršena je 1925. godine kada je posjed po katastru imao 819 j. i 421 čhv, po zemljišnim knjigama 1418 j. i 1037 čhv, a po prirodi 843 j. i 1203 čhv. Premda je najviše bilo šuma i livada, gospodarski su važni bili i vinogradi. Utvrđenje objekata reforme provedeno je 1934. godine, a posjednik je tada izjavio da prima cijelu dužnost patronata na sebe.⁴⁵⁷ Rješenjem ministra poljoprivrede od 15. XI. 1934. preinačena je odluka banske uprave od 25. I. 1934. jer su se bunili i seljaci i posjednici. Prvi su tvrdili da je zemljište prodano poslije 1919., a nasljednici A. Steeb tražili su povećanje užeg maksimuma jer su neke čestice po dvaput navedene, neke su neobrađive, a neke uživaju agrarni interesanti. Također su molili da im se ostave neke čestice predviđene za eksproprijaciju jer su nužne za gospodarstvo, a oni da će dati druge, te da se prilikom omeđenja maksimuma uzme u obzir njihov prijedlog o zamjeni čestica sa seljacima. Upozorili su i da u G. Stubici postoji kanal koji vodi vodu iz potoka u veleposjednički mlin. U novome rješenju ministra navodi se da je već 1920. sa strane kanala ostavljeno posjedniku 1110 čhv kao zaštitni pojas mlinskoga kanala Vodenica, zemljište je iskolčano i iznosi samo 885 čhv. Konačno rješenje izgledalo je kao u tablici.

Tablica 4
Agrarna reforma na golubovečkom posjedu 1934.

Uži maksimum	169 j. i 719 čhv
Širi maksimum	345 j. i 373 čhv
Šume koje premašuju širi maksimum	47 j. i 270 čhv
Nije sastavni dio veleposjeda 1919. g.	570 j. i 1548 čhv. ⁴⁵⁸
Za eksproprijaciju	290 j. i 647 čhv
Ukupno	1423 j. 357 - 6 j. i 1134 čhv ⁴⁵⁹ = 1416 j. 823 čhv

HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 146 i 147.

Komisija za likvidaciju agrarne reforme u Zagrebu je 16. IV. 1936. ukupno utvrdila 237 agrarna interesanta na površini od 107 j. i 494 čhv, a nasljednici Elsa i Raoul

⁴⁵⁶ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, spis županijskoga agrarnog ureda u Zagrebu br. 1847. iz 1920.; rješenje ministra 13. X. 1920. br. 13485, k. 147.

⁴⁵⁷ HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 146 i 147; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma, sv. 2, 422.

⁴⁵⁸ Čestice Geze (oko 91 j. i 1198 čhv) i Antonije (146 j. i 580 čhv), čestice koje su dopuštenjem Ministarstva otuđene i ne računaju se u maksimum jer su otuđene prije 27. II. 1919. (213 j. i 1053 čhv), čestice koje su prije 1919. prošle raznim pravnim naslovima u posjed (uzukapirane), čestice koje su brisane 1920. kao nepostojeće.

⁴⁵⁹ U posjedu, ali nisu vlasništvo veleposjednika.

pl. Steeb tražili su odobrenje kupoprodajnih ugovora sa seljacima za zemljište koje su dotad imali u privremenom zakupu. Tako im je Ministarstvo poljoprivrede 1937. odobrilo 245 ugovora s površinom od 96 j. i 1324 hv za 427.924,50 dinara. Do 1941. bila su utvrđena ukupno 602 interesanta.

Golubovečko je imanje tako znatno smanjeno i teško se održavalo kao poljoprivredno dobro, k tome su se vlasnici morali suočiti s nezadovoljstvom seljaka jer nisu dobili šume pa su pokrenuli parnicu. Ipak, imanje se održalo za Aličinih nasljednika poglavito zbog prihoda od kvalitetnih vinograda te preostalih šuma. Naime, šume na potezu od Golubovca do Rauchove lugarnice prešle su do 1941. u tuđe ruke, ali je ostala čuvena šuma Stražanščak u kojoj se odigrala Stubička bitka.⁴⁶⁰ Što se vinograda tiče, čuven je bio onaj na Kamenjaku koji je davao sortna vina koja su se nudila u prestižnim zagrebačkim hotelima i restoranima, poput *Esplanade* i *Gradskoga podruma*.⁴⁶¹

Golubovečko imanje uspjelo se održati do 1945. godine, kada je iznosilo u posjedu Elsine kćeri Ane ukupno u prirodi 109 j. i 1566 čhv, od čega su skoro polovica bile šume.⁴⁶² Posjed se nalazio u k.o. Gornja i Donja Stubica, Stubička Slatina i Stubičko Podgorje te je bio opterećen obavezom patronata od 1/6 za crkvu u D. Stubici. Kotarska komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u D. Stubici je 5. VII. 1946. sav posjed odredila za eksproprijaciju. A. Henneberg uložila je žalbu u kojoj je tvrdila da nije pozvana na raspravu, da joj je zemljoradnja jedino zanimanje te da je i sama vršila fizičke poslove na obradi zemlje. Zahtijevala je barem dodjelu 5 ha. Drugostupanjnska agrarna vlast – Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Zagrebu je 3. VIII. 1946. djelomice promijenila rješenje kotarske komisije na način da posjednici ostavlja 5 ha i odgovarajući živi i mrtvi inventar i poljoprivredne zgrade, a sve ostalo se oduzima. Zanimljiv je podatak iz izvještaja kotarske oblasti da je Ani upućen poziv na raspravu, ali nije mogla doći jer je tada bila u pritvoru te da je njezina žalba neumjesna. Iako je uspjela izboriti zakonski minimum od 5 hektara, Ana Henneberg nije mogla biti zadovoljna jer joj zemljište nije bilo dodijeljeno na njezinom, nego na nekadašnjem posjedu dr. Vladimira Gjurgjevića iz Stubičke Kaniže. Na njezin prigovor lakonski je 17. X. 1946. odgovoreno da je eksproprijacija već provedena, a da joj se stambene zgrade na njezinom posjedu ne mogu dati jer u gruntovnici nisu na nju upisane, a posjed njezine majke je sudska vlast konfiscirala. Odbijen je i prigovor zbog male površine vinograda od 1391 čhv te prigovori glede krme, sjemena, drva i inventara. Prema mišljenju okružne komisije Ana je dobila dio živoga i mrtvog inventara koji je dovoljan za egzistenciju jedne osobe.⁴⁶³

⁴⁶⁰ Z. Šimončić–Bobetko, *Agrarna reforma*, sv. 2, 412.

⁴⁶¹ Isto, sv. 2, 423; Wolfgang-Vuk Steeb, *Odlomci iz autobiografije*, 125-134.

⁴⁶² HDA, Ministarstvo poljoprivrede NRH, kotar D. Stubica, objekti, br. 15 (cijeli dosje), Ana Henneberg, k. 22.

⁴⁶³ Ukupni živi inventar bio je: konj i kobilica, 1 ždrijebe, 2 radna vola, 3 krave, 2 junice, 1 tele, 26 kokoši, po 1 pura i guska, 2 krmače i 2 svinje; mrtvi inventar: 1 konjska teretna kola, 1 velika i 1 mala kočija, 1 teške neupotrebjive i 1 lake saonice, 4 željezna pluga od kojih 2 neupotrebjiva, 1 plug okopač, hamovi, orma, grablje i sl., 1 veliki drveni i 1 mali metalni filter za mošt, 1 bačva od 18 hL, 1 bačva od 10 hL, brane. Zalihe: 2.000 kg kukuruza, 200 kg krumpira, 120 kg pšenice, 150 ječma, 300 zobi, 122 L crnoga vina, 4 voza ogrjevnoga drveta hrastova i drvenoga; 2 voza građevnog drveta hrastova i jelova. Od navedenog Ana je dobila: par konja i krava, 1 krmaču i perad, 1 konjska teretna kola, 1 mala kola (bagerlin), 1 teške i 1 lake saonice, 1 željezni plug, 1 plug okopač, 1 veliki drveni filter za mošt, 1 bačvu 18 hL, 1 bačvu 10 hL, 1 trokrilnu i 1 livadnu branu, 1 par komota, 1 konjske gravlje, 1 sijačicu za kukuruz, 1 trugu za gnojnicu, 1 ruljaču za kukuruz, a od svojih zaliha tek 200 kg kukuruza, 100 kg krumpira, 60 kg pšenice i 100 kg zobi.

Posjed Raoula i Else Steeb iznosio je 1945. godine po prirodi 408 j. i 662 čhv, od čega najviše šuma (294 j. i 437 čhv). Posjed se prostirao u 9 katastarskih općina,⁴⁶⁴ bio je dijelom samovlasnički, a dijelom suvlasnički te na većini čestica bio opterećen patronatom. Za razliku od Ane kojoj je ostalo 5 hektara, sva pokretna i nepokretna imovina njezine majke i ujaka odlukom komisije za konfiskaciju njemačke imovine kod kotarskoga narodnog odbora u D. Stubici br. 1347/45 od 20. VII. 1945. (za Raoula) i br. 5682/45 od 12. X. 1945. (za Elsu) bio je konfisciran. Odluku je potvrdila komisija za konfiskaciju njemačke imovine pri Okružnom narodnom odboru u Zagrebu br. 5/46 od 18. I. 1946. Zgrade i inventar se ne navode jer su ih preuzele Domaćinsko-poljoprivredna škola i Kotarska stanica za voćni i lozni rasadnik u D. Stubici, a rješenje je kako Ani tako i Rauolu i Elsi dostavljeno putem privremenoga upravitelja imanja Dragutina Severa.⁴⁶⁵

Postupak prema Steebovima je bio nemilosrdan jer su bili posrijedi posjednici njemačkog podrijetla u čijem su dvorcu za rata bile smještene njemačke trupe, a i oni sami su vojno sudjelovali tijekom rata na partizanima suprotnoj strani. Uostalom, već je spominjano da su Raulovi sinovi Janko i Vuk završili na Bleiburgu odakle su se uspjeli spasiti bijegom.

Komunističke vlasti su tako uspjele dokrajčiti i ona plemićka imanja koja su se žilavo odupirala raznim naletima agrarnih reformi, a plemstvo pretvorile u inokosne poljoprivrednike s maksimumom od 5 hektara. Sudbina je Steebovih primjer surovoga obračuna s klasnim, političkim i nacionalnim neprijateljem pa je ta obitelj podijelila sudbinu nemalog dijela plemstva koje je svoju egzistenciju bilo prisiljeno potražiti izvan Hrvatske ostavši ne samo bez imanja kao svojega gospodarskog temelja nego i bez dvoraca i kurija, a najčešće i bez svojih umjetnina pa čak i osobnih uspomena. Lijepi i ukusno uređeni dvorac Golubovec s njegovanim perivojem postat će peradarnikom. Potezi komunističkih vlasti smjerali su stoga ne samo ekonomskom uništenju zemljoposjednika, nego svojevrsnoj *damnatio memoriae* o postojanju i ulozi plemstva.

Godine 1999. počinje povrat posjeda Janku Steebu koji je imao hrvatsko i austrijsko državljanstvo te je zatražio povrat imovine. Godine 2006. i 2007. Janko je dobio polovicu dvorca i dijela perivoja i perivojne šume, a svoj posjed i dio dvorca prodaje tvrtki Vilinske poljane d.o.o. Davora Vlačevića.⁴⁶⁶ Istovjetno je postupila i kći Elizabete Vučetić, Marijana Iveković, koja je ponovo joj vraćeni dvorac Martijanec prodala privatnome vlasniku. Usprkos povratu dijela imovina nakon osamostaljenja Republike Hrvatske potomci Rauchova više nisu imali volje obnoviti svoje hrvatske posjede.

⁴⁶⁴ Andraševac, Stubičko Podgorje, Pustodol, G. i D. Stubica, Stubički Strmec, Slatina, Modrovec, Kraljev Vrh.

⁴⁶⁵ HDA, Ministarstvo poljoprivrede NRH, kotar D. Stubica, objekti, br. 18 (cijeli dosje), Raoul i Elsa Steeb, k. 22.

⁴⁶⁶ M. Obad Šćitaroci - B. Bojanić Obad Šćitaroci, Dvorac Golubovec, 39-42. Nažalost, kupnja i plan tobožnje revitalizacija Golubovca (i proizvodnje kobiljeg mlijeka!) povezana je s tipično hrvatskom privatizacijskom pričom. Tvrtka *Vilinske poljane* pokazala se doista „vilinskom“, tj. iza nje nije stajao nikakav ozbiljan kapital ni poslovni poduhvat, a D. Vlačević je zbog svoje i tvrtkine umiješanosti u malverzacije oko zagrebačke tvornice *Kamensko* završio u zatvoru. O tome se puno pisalo u medijima, v. npr. <http://www.nacional.hr/clanak/126921/crlenjak-i-vlajcevic-osumnjiceni-za-nenamjensko-trosenje-14-milijuna-kuna> ili <http://www.poslovni.hr/hrvatska/nova-optuznica-zbog-afere-kobilje-mlijeko-237519>